
Relacions Catalunya-Àfrica
Coneixements locals-Coneixements solidaris
Estudi-prospecció

Redactor: Joan Picas Contreras

Barcelona, juliol de 2006

Si observes la vida a deu mil metres d'alçada ja no hi ha homes. El rastre humà ha desaparegut. Tot està banyat per l'espai i el pilot només és un 'savi glacial, un bocí de pols en una catedral'. Però a mesura que l'avió perd alçada apareixen les cases, els animals, els arbres, els homes. I arriba un moment en el qual aquells homes tenen rostre, tenen una expressió particular i tenen un nom.

A. de Saint-Exupéry, *Pilot de guerra*

Índex	pàg.
1. Introducció	3
<i>El paper de les ONG en un món globalitzat</i>	3
<i>Propòsit de la recerca</i>	5
2. La interculturalitat	7
<i>Interculturalitat i cultura: clarificació de conceptes</i>	7
<i>Ni “mestissatge cultural”...</i>	9
<i>... ni “multiculturalisme”</i>	9
<i>La diversitat cultural i les relacions interculturals de facto</i>	10
<i>La interculturalitat com a principi normatiu</i>	12
<i>El desenvolupament participatiu</i>	13
3. Relacions interculturals de les ONGs catalanes amb Àfrica	16
<i>Prospecció i mostra</i>	16
<i>Resultats de la investigació</i>	18
La interculturalitat és més un ideal que una realitat	18
Una visió limitada de cultura	25
La cultura ens interessa en la mesura...	27
El “mite” del desenvolupament	30
Co-operació o assistencialisme?	32
Els conflictes i xocs culturals	37
Les contraparts: qui decideix?	43
Parlant a través de traductor	49
Com es veu l'Àfrica Negra?	51
L'Àfrica en la lletra impresa	53
El missatge publicitari	57
<i>Conclusions i propostes de millora</i>	64
4. Relació d'ONGs entrevistades	72
5. Fonts documentals i bibliografia	75

1. Introducció

El paper de les ONG en un món globalitzat

Les ONGs, en els darrers decennis, han assolit un elevat grau de reconeixement social. Un dels trets característics del pensament cívic-social del mil·lenni que s'inicia és allò que alguns denominen –adaptant la designació que identifica a diferents organitzacions humanitàries– “sense fronterisme”, entès com un compromís i un exercici cosmopolita de solidaritat que desenvolupa la societat civil occidental.

Les ONGs, com a agents del desenvolupament, han anat adquirint protagonisme a mesura que s'ha fet evident el fracàs d'intervencions precedents, en un moment d'auge de les doctrines neoliberals i que coincideix amb la crisi de l'Estat del benestar (en el cas de l'anomenat Tercer Món¹, on històricament mai no ha existit, caldria parlar simplement de “desestatalització”), que obliga la societat civil a reorganitzar-se i buscar pautes alternatives.

A la vegada, l'apogeu de les ONGs no seria comprensible fora del marc d'un món progressivament més “globalitzat”. La “globalització”, a la vegada que facilita el contrast i la relació entre cultures i llurs possibilitats de circulació (les pròpies migracions internacionals estan motivant que les nostres societats siguin cada vegada més pluriculturals), també afavoreix el predomini d'aquelles expressions culturals hegemòniques. Per a això, i com a resposta directa als problemes que planteja, esclata amb força la reivindicació del dret a la diferència i la defensa de la diversitat cultural com a valor en si mateix. La perspectiva identitària² es presenta sota la forma de nacionalisme, indigenisme, comunitarisme, multiculturalisme...³ Aquestes demandes identitàries dibuixarien una cartografia del poder i de les resistències.

Tenint en compte aquest panorama, des de la cooperació internacional, com s'entén i com s'ha d'entendre la pluralitat cultural?

La proliferació de plans i projectes de desenvolupament, l'augment progressiu d'organismes i institucions de tot tipus nominalment dedicades a aquesta

---

¹ La utilització per primera vegada d'aquest terme s'atribueix a A. Sauvy, que en un article de 1952 comparava les reivindicacions dels països colonitzats al “*Tiers État*” durant l’*Ancien Régime*”. En cap cas emprem aquesta expressió amb l'ànim d'establir una jerarquia.

² Per identitat entenem el procés mitjançant el qual uns actors socials es reconeixen a si mateixos i construeixen un significat en virtut d'un conjunt d'atributs culturals determinats.

³ Vegeu, v. gr., Taylor (1991), Kymlicka (1995), Benhabib (2002 i 2004).

fi i entre les quals les ONGs cada vegada tenen un paper més destacat, no necessàriament han repercutit en un augment del grau de coneixement entre les societats i les cultures que s'interrelacionen. Contràriament, Hobart (1993) assevera que han contribuït a un "creixement de la ignorància".

La pròpia idea de "desenvolupament", que emergeix amb tota la seva força després de la II Guerra Mundial i que es fonamenta en la "necessitat", que s'assumeix sense massa controvèrsies, de que determinats països escapin d'una situació indigna anomenada "subdesenvolupament" amb el concurs de l'ajuda externa (transferències de capital, assistència tècnica i financera...), n'és en bona mesura responsable. Els projectes de desenvolupament parlen el llenguatge de l'economia, la sociologia, la política, el dret internacional..., que no deixen de ser construccions culturals que, lluny de ser neutrals, són una via de producció d'ordres socials⁴.

Per què el creixement econòmic ha esdevingut el principal indicador del desenvolupament? Per què conceptes com "producte nacional" i "renda per càpita", malgrat que proporcionin una informació extremadament esbiaixada, s'han convertit en criteris vàlids per mesurar el desenvolupament? No serà que el mateix concepte de desenvolupament és una invenció de l'"*homo oeconomicus*"? I, paral·lelament, existeix una idea universal de "drets humans", de "democràcia", l'acompliment de la qual s'erigeix sovint en factor condicionant de l'ajuda? Els "nostres" valors han d'ésser necessàriament compartits?

Resulta almenys paradoxal que el desenvolupament, que en teoria és un procés al servei dels interessos de la gent, esdevingui massa sovint un procés de destrucció de les seves cultures⁵.

No podem deixar de reconèixer que nombroses ONGs mantenen una actitud enormement crítica en front d'aquesta situació. Però àdhuc en les campanyes d'*ajuda* al Tercer Món aparentment més altruistes, no deixa d'estar present un sentit de superioritat i d'autoritat sobre aquest per a reestructurar-lo d'acord amb allò que entenem que ha de ser. A semblança del que esdevenia amb la filantropia caritativa del passat, en general la població *ajudada* se situa encara en una posició passiva.

---

⁴ "Desenvolupament" significa transformació de les estructures productives per a la millora del nivell de vida. Però és un concepte que no és en absolut neutral, ja que expressa una forma de veure el món, uns valors, unes pràctiques socials... Vegeu Esteva (1992), Escobar (1995) i Rist (1996).

⁵ El desenvolupament situa la cultura com una variable residual subordinada a les necessitats de l'economia. Per a això, no dubta en apropiar-se de les anomenades cultures autòctones o "tradicionals" reestructurant-les, reorganitzant el significat i funció dels objectes, creences i pràctiques; descontextualitzant-les i ressignificant-les en situar-les en un entorn diferent, en emplaçar-les en un nou sistema de producció simbòlica regit per la lògica econòmica del mercat.

Fins i tot quan, en el millor dels casos, més respectuos pretén ser el desenvolupament amb les caracteritzacions de les cultures locals o originàries, els efectes tampoc són més positius: com assenyala García Canclini (1982), la monocultura mercantilista expansiva condemna les produccions tradicionals i els particularismes locals a una vida incerta, situant-los en la categoria d'artesanes col·leccionables i folklore; l'*ètnic* passa a ser *típic*.

Propòsit de la recerca

El panorama descrit, ni que sigui de manera limitada, té especial incidència en el cas de l'Àfrica sud-sahariana. D'aquesta es té una visió molt parcial, en la qual bàsicament es tenen en compte els elements més negatius. La relació que establim amb ella sovint està determinada per un enorme grau de desconeixement i caracteritzada per tot un munt de prejudicis i estereotips. Tampoc es poden deixar de banda aquells condicionants que deriven del desequilibri tecnològic i de l'hegemonia política.

D'aquesta manera, l'intercanvi que, a través de la cooperació internacional, es produeix entre la societat catalana i l'Àfrica es veu fortament limitat. Sovint els agents africans tenen restringida o anul·lada la seva capacitat d'actuació i expressió com a conseqüència del marc en el qual es desenvolupa, de l'escassa adequació dels sistemes de cooperació a les pautes culturals africanes. Així mateix, pensem que, a l'igual que en la resta de la població, la formació i el nivell de coneixements de les cultures locals per part dels cooperants que participen en projectes destinats a l'Àfrica és baix i que la seva competència intercultural és també reduïda.

Des del Centre d'Estudis Africans es creu que la cooperació internacional només és factible i té autènticament sentit si està basada en el reconeixement i la participació activa i equitativa de totes les parts implicades. Convençuts de la necessitat del diàleg intercultural, en aquest estudi ens proposem examinar la rellevància que els coneixements i pràctiques de les societats africanes tenen per les ONGDs catalanes, així com les relacions que aquestes estableixen amb els agents africans. En altres paraules, hom pretén observar com es desenvolupen les relacions interculturals entre la societat catalana i les societats africanes en el marc dels projectes de cooperació internacional.

Volem manifestar el nostre desig que aquest estudi serveixi com a instrument de reflexió i que contribueixi a potenciar la perspectiva intercultural de la cooperació catalana envers l'Àfrica sud-sahariana. Per a potenciar una perspectiva intercultural

cal que la cooperació faci un gir important: cal, en definitiva, que esdevingui una autèntica eina de *co-operació*. Aquesta és la nostra aportació al debat.

Objectius específics:

- Tractar de conèixer la percepció i presència de la interculturalitat entre el agents de la cooperació.
- Identificar fins a quin punt les ONGDs tenen en compte els coneixements i experiències de les societats africanes a l'hora de decidir, dissenyar, implementar i avaluar els seus projectes.
- Analitzar la situació actual de les relacions entre Catalunya i Àfrica, centrant-se específicament en la cooperació per al desenvolupament.
- Debatre amb els agents implicats en el món de la cooperació sobre el risc de projectar una única "ideologia", una sola "cultura", una sola "filosofia" o "visió del món".

La investigació s'ha realitzat en base a entrevistes a responsables d'ONGs catalanes que treballen amb l'Àfrica sud-sahariana, així com en base a l'anàlisi de la documentació i materials impresos (butlletins, fulletons, tríptics publicitaris...) que elaboren i de les seves pàgines *web*.

Han estat seleccionades la majoria de les ONGs que tenen una seu a Catalunya i que realitzen algun projecte a l'Àfrica. Això comporta que no només hagin estat escollides aquelles entitats més arrelades i reconegudes, sinó també d'altres, potser de dimensions reduïdes, però que pels seus trets específics (dedicació al codesenvolupament, participació activa de persones d'origen africà, especialització en determinats projectes o activitats...) o pel seu dinamisme també són mereixedores de la nostra atenció.

Des del punt de vista territorial, pensem que estan suficientment representades ONGs del conjunt de la geografia catalana, malgrat les dificultats que això comporta, ja que una immensa majoria es localitzen a Barcelona. Sigui com sigui, creiem que la mostra és prou àmplia i representativa, per la qual cosa els resultats de la investigació haurien de reflectir de manera prou fidel la realitat.

Així mateix, s'ha realitzat un exhaustiu examen de material bibliogràfic.

2. La interculturalitat

Dans l'interculturel, il y a deux mots-clés: inter comme préfixe et culture. Le préfixe inter introduit la notion de l'autre et par conséquent, une interaction entre soi et l'autre. Donc l'interaction implique à la fois liaison et distance entre deux entités. Le mot culturel réfère à un ensemble de visions du monde, croyances, significations, pratiques et structures sociales, etc. qui sont produites et reproduites continuellement par un groupe concret d'humains et qui constitue un univers global. Donc, l'interculturel signifie une interaction entre deux ou plusieurs univers culturels dans un processus très complexe de liaison et distanciation ou échanges et interpellation aux niveaux personnel, communautaire, structurel (société et ses institutions) et au niveau plus profond de la vision du monde. Cette interaction présuppose une réciprocité dans l'échange et une assurance de sauvegarder une continuité dans l'identité (même transformée) des partenaires.

Kalpana Das (1994: 17)

Interculturalitat i cultura: clarificació de conceptes

L'expressió "interculturalitat" deriva del substantiu "cultura". Per la seva complexitat, ambdós termes admeten múltiples interpretacions. Tanmateix, tractarem de proposar una definició operativa de cultura i, per extensió, d'interculturalitat.

Des de l'antropologia social hom tendeix a considerar que la cultura està formada per la totalitat de sistemes i pràctiques socials de significació, representació i simbolisme, que posseeixen una lògica autònoma pròpia, no reduïble (Malinowski, Evans Pritchard, Lévi-Strauss...). Inclouria les maneres de viure o maneres de ser comunes a uns determinats éssers humans. Comprèn tota la seva realitat existencial.

Els humans tenim la capacitat d'anar emmotllant i transformant no només la naturalesa, sinó les nostres pròpies relacions amb el món i la nostra pròpia forma de viure. A través de la nostra història, hem anat creant i modificant la nostra relació amb l'entorn en un procés acumulatiu i evolutiu. Paral·lelament, hem inventat i seguim renovant constantment sistemes simbòlics complexos, que arreu són diferents (en definitiva, davant de qualsevol repte nou que se'ns planteja, els humans sempre tenim diverses alternatives i possibilitats de creació).

Una cultura no es redueix mai a la suma de totes les seves produccions. També formen part d'ella el conjunt d'hàbits adquirits i compartits. En aquest sentit, hom pot mantenir que la cultura és un fet eminentment social (malgrat que pugui

interioritzar-se individualment), ja que se socialitza permanentment en totes les interaccions que tenen lloc entre les persones.

L'assumpció d'aquesta definició operativa de cultura porta a observar que totes elles es gesten a l'interior dels diversos grups als quals els humans estem units per algun tipus d'afinitat (origen territorial, ètnic, grup social, ideologia, creences, gènere...), compartint maneres d'ésser i fins i tot un llenguatge propi.

Malgrat que, de manera errònia, cultura sovint hagi esdevingut sinònim d'identitat, cal precisar que no existeixen cultures *pures* i pròpiament no és possible considerar-les com a totalitats significatives diferenciades (la qual cosa tampoc implica que hom no pugui identificar certs contorns, per difusos que siguin, d'àmbits de significació singulars). En tant que pràctiques complexes de significació i de representació, d'organització i d'atribució, estan dividides internament per "narracions" en conflicte: es creen a partir de la interrelació amb altres cultures⁶.

En efecte, el contacte quotidià entre grups culturalment diversos produeix transformacions socials, que es manifesten també a nivell simbòlic, en l'imaginari, en les seves maneres de sentir i percebre el món i, especialment, en les maneres que tenim d'acostar-nos i afrontar situacions noves.

Les relacions entre persones de diverses cultures que coexisteixen en un espai (en un món globalitzat, sembla que no hi ha cap possibilitat d'escapar-ne) són, tanmateix, necessàriament complexes. De fet, com majors siguin les diferències culturals –i com major sigui l'estratificació social-, aquestes relacions tendiran a ser no tan sols complexes, sinó que, donat el cas, poden arribar a ésser conflictives (construcció d'estereotips i prejudicis sobre allò que no és propi). A banda, no podem deixar de recordar que les relacions entre cultures sempre es produeixen en contextos de poder⁷.

El diàleg, per difícil que sigui, és preferible a la incomunicació. Més enllà de les diferències, hi ha interessos comuns: en darrera instància, en tant que éssers humans, tots compartim responsabilitats.

La "interculturalitat", tanmateix, és sinònim de diàleg entre cultures? Quan ens hi referim, de què estem parlant? Ens cal una aproximació al seu significat.

---

⁶ Vegeu Benhabib (2002: 10).

⁷ De fet, el propi terme "cultura" es va definir a mesura que avançava el procés de colonització, que situa cara a cara grups humans diferents. La conquesta, que a l'inici implicarà només violència física, donarà pas també a l'intent de comprendre l'"altre", bé que a través dels propis paràmetres culturals. En definitiva, l'exercici de conèixer és, en si mateix, un exercici de poder (Said, 1978).

Ni “mestissatge cultural”...

En algunes contrades, especialment a Amèrica Llatina, la noció de "mestissatge cultural" –hibridació– s'ha emprat per intentar caracteritzar la trobada –o, si es prefereix, el xoc– de les cultures autòctones amb la dels colonitzadors. Potser el terme pugui ésser interessant per a expressar la voluntat dels qui, des de tradicions ètniques i culturals diverses, busquen construir un terreny comú d'entesa. Tanmateix, el seu ús actual no sembla molt convenient. En primer lloc, perquè darrera d'aquesta expressió no deixa de perviure l'oposició “nosaltres”–“ells”. En realitat, es tracta d'un subproducte de la divisió colonial, jerarquitzant i exclouent, entre "indis" i "colons".

En segon lloc, perquè tendeix a ocultar els contextos de poder en els quals es relacionen les cultures. Deixant de costat la desigualtat real de condicions dels grups socials i ètnics en l'accés als recursos culturals aliens i en les possibilitats de desenvolupament i difusió dels propis, el “mestissatge cultural” pretén presentar una falsa imatge de reconciliació i harmonia. En totes les cultures hi ha processos de mestissatge, però aquest no comporta la gènesi d'una nova cultura que absorbeix les prèvies, sinó la transformació de cadascuna d'elles.

En aquest sentit, hem de dir que pressuposa les cultures com entitats corpòries amb capacitat de barrejar-se, quan en realitat –tal i com s'ha assenyalat– no deixen de ser maneres d'ésser i de fer compartides (dimensió social) de les persones (dimensió individual).

Per les raons apuntades, en el millor dels casos hom podria referir-se al "mestissatge" tan sols en un sentit metafòric. Tanmateix, aquesta figura retòrica, lluny d'ajudar a entendre la realitat, genera més confusions.

... ni “multiculturalisme”

Hom no ha de confondre “interculturalitat” amb “multiculturalisme” ni amb reconeixement i respecte de la diversitat cultural⁸.

Entenem per societats multiculturals aquelles que presenten una composició culturalment diversa com a conseqüència, sobretot, dels fluxos migratoris. Acostuma

---

⁸ Vegeu Panikkar (2002). Per a aquest autor, la interculturalitat requereix un “diàleg *dialogal* i *duologal*”:

a presentar una composició cultural asimètrica, atès que en la majoria dels casos conviuen un grup majoritari i un o diversos col·lectius subalterns⁹.

En el “multiculturalisme”, en tant que ideologia, existeix una distància condescendent i respectuosa envers totes les cultures, però no deixa de ser autorreferencial. No oposa a l’“altre” els valors particulars de la pròpia cultura. De fet, respecta llur identitat, però la buida de contingut.

Es mostra incapaç de reflectir la dinàmica social i formular l’objectiu de noves síntesis socioculturals perquè, en realitat, parteix d’unes premisses epistèmiques reduccionistes: (1) que les cultures són totalitats clarament delineables i homogènies; i (2) que són congruents amb els grups poblacionals. És a dir, es produeix una reificació de les cultures com a entitats definides i separades, propietat cadascuna d’un grup ètnic determinat (l’“altre” pertany a una *comunitat autèntica*, a la qual tanmateix roman reclòs)¹⁰, que comporta el reconeixement de la diferència, però la negació de la igualtat¹¹.

Per altra banda, cal assenyalar també que el projecte multiculturalista ha estat progressivament integrat al sistema de signes vinculats al consum capitalista. Certament, el reconeixement de l’“alteritat”, la “democratització” de la diferència, han acabat convertint-se en pretext per a vendre mercaderies (com en els populars anuncis de Benetton, que manipulen amb habilitat la idea d’etnicitat).

La diversitat cultural no ha de remetre exclusivament al folklore, als costums o la parla. Afecta tots els àmbits de la realitat (política, economia, dret, ciència, organització social...); ateny a maneres particulars de viure i de sentir, que inclouen aspectes tant materials com espirituals. Tanmateix, la ideologia multicultural només accepta la diversitat de cultures econòmiques, de cultures polítiques, científiques, mèdiques, socials... a condició que es transformin en productes de consum.

La diversitat cultural i les relacions interculturals de facto

Segons definició de la UNESCO (2000), la diversitat cultural té que veure amb les múltiples formes de producció, circulació i apropiació de significats que porten a terme persones i grups socials. A més de reunir la multiplicitat d’expressions de la

---

⁹ Vegeu Nicolau (2001: 35).

¹⁰ Per a Žizek (1997: 172), el multiculturalisme no seria més que “una forma de racisme negada”, invertida, un “racisme amb distància”. Entén que el respecte multiculturalista per l’especificitat de l’“altre” és precisament la forma de reafirmar la pròpia superioritat.

¹¹ Si la igualtat que nega la diferència condueix a l’assimilació, el reconeixement de la diferència que nega la igualtat comporta dominació. Per a Mignolo (2005: 83), es produiria una reconversió de l’“alteritat” en “subalternitat”.

creativitat, com sabers, valors, creences o estètiques, comprèn les empremtes culturals dels modes de viure, les pràctiques simbòliques que determinen la quotidianitat d'homes i dones, les memòries que articulen el passat i la tradició amb el present i les projeccions del futur.

En el nostre món progressivament globalitzat, els contactes freqüents que es produeixen a tots nivells (d'inici pel contacte colonial, però també a través del comerç, la immigració, els mitjans de comunicació i àdhuc la cooperació internacional) inevitablement generen intenses relacions entre persones de diferents cultures. Malgrat que les persones no necessàriament ho vulguin ni ho busquin, es veuen influïdes per aspectes culturals originats en tradicions diferents a la pròpia (circumstancialment fins i tot es poden veure sotmeses a intensos processos d'aculturació).

Les mateixes societats africanes, com qualsevol altra, mai no han viscut aïllades i sempre s'han caracteritzat per llur gran diversitat cultural.

Tanmateix, no es pot entendre la interculturalitat simplement com el contacte formal, l'exposició pública entre cultures; no pot reduir-se a punt d'intersecció entre "majoria" i "minories"¹². Com s'ha escrit, la relació intercultural projecta conflictes i desafiaments davant dels quals es produeixen distintes respostes. "Majoria" i "minories" difícilment coincidirán en llur percepció. Per altra banda, és possible que certes influències no siguin reconegudes i fins i tot que siguin rebutjades. El reconeixement, desconeixement o rebuig d'influències culturals també depèn, naturalment, del prestigi que està socialment associat a cadascun dels àmbits culturals¹³.

Les influències culturals mútues (o relacions interculturals *de facto*), en efecte, no necessàriament s'assumeixen de manera harmoniosa i en un ambient de respecte mutu i de diàleg. La història ens demostra que sovint no és així. Però això no suposa que no hagin existit. Significa, això sí, que per a aquells que viuen aquest procés els és difícil reconèixer i acceptar plenament la riquesa potencial que representen recursos culturals i experiències que, per les circumstàncies que sigui, s'apleguen i es troben a l'abast.

De totes maneres, i més enllà de l'existència *de facto* de relacions interculturals, hom també pot concebre la interculturalitat com a *principi normatiu*.

---

¹² El concepte d'"interculturalitat" sovint s'utilitza per a descriure el caràcter de la relació entre "majoria" i "minories". Des d'aquest punt de vista institucional, pressuposa unes formes d'interacció verticals, encaminades a assolir d'objectiu d'integrar les minories/immigrants (Das, 1994: 14-16).

¹³ Només cal observar tota la influència àrab que perviu a la "cultura hispana", sense que sigui generalment reconeguda.

Això significa invertir les relacions interculturals existents, fins a convertir-les en un punt de partida per a establir relacions socials més justes. Des d'aquesta perspectiva, la interculturalitat adquireix un altre sentit: més que una situació de fet, esdevé, aleshores, principi orientador de canvi social.

La interculturalitat com a principi normatiu

La interculturalitat, entesa des d'aquest darrer punt de vista, comporta, en el plànol individual, assumir positivament la situació de diversitat en la qual hom conviu, estimant tota la seva riquesa i potencial. Implica valorar de manera justa i conscient les diverses influències culturals rebudes i a les quals hom està exposat, que se sotmeten, a nivell intern, a un diàleg permanent.

Les cultures humanes –com s'ha apuntat- no deixen de ser creacions, recreacions i negociacions constants d'unes fronteres imaginàries entre “nosaltres” i els “altres”. Interculturalitat suposa acceptar que aquests “altres” també poden arribar a formar part de “nosaltres”.

En l'àmbit social, esdevé principi rector dels processos transformadors que es produeixen a la societat, que busquen ser construïts des de bases dialògiques/polifòniques¹⁴.

Nicolau (2001: 15) reserva la noció d'interculturalitat per a descriure la trobada *imperativa* de cultures que es porta a terme “a partir de les bases, fonaments, matrius, llocs únics de cadascuna de les cultures en presència i de l'horitzó comú que cap cultura posseeix en exclusivitat”. No es justificaria per si sola, sinó en tant que “mitjà i instrument per a quelcom que es troba més enllà d'ella mateixa” (*op. cit.*: 10).

Així concebuda, la interculturalitat té bàsicament un caràcter desideratiu i deliberat. No pot plasmar-se més que a partir de la ferma voluntat que es produeixi una relació i un intercanvi entre els membres de cadascuna de les cultures involucrades –no val únicament la coexistència o contacte inconscient entre ells- amb l'ànim de conèixer-se, comprendre i cohesionar un projecte de vida.

Abans ja s'ha dit que les interaccions socials no es donen, la majoria de les vegades, en un plànol d'igualtat, sinó de desequilibri, domini i jerarquies etnoculturals –que es manifesten en diferents possibilitats d'expressió i oportunitats

---

¹⁴ Vegeu Vachon (1998), Nicolau (1998 i 2001) i Das (2002).

d'accés¹⁵. En un món –i en unes societats- marcades pel conflicte i les relacions asimètriques de poder, un principi com el de la interculturalitat adquireix, així doncs, tot el seu sentit, fins al punt de tornar-se obligat si allò que volem és una societat més justa.

Assumir plenament la interculturalitat implica, així doncs, confiar que és possible construir relacions més equitatives entre els éssers humans, respectant les seves diferències. Constitueix, en darrera instància, “una experiència alliberadora (...) per la qual podem reconèixer els límits inherents a les nostres respectives cultures i móns; però al mateix temps ens permet prendre consciència del caràcter infinit i transcendent de nosaltres mateixos, de les nostres identitats i dels nostres móns respectius” (Nicolau, 2001: 16). El gran repte és fer possible que puguin escoltar-se totes les veus, en particular les minoritàries i subalternes.

El desenvolupament participatiu

Des de molts organismes de cooperació –i particularment des de les ONG- resulta avui dia habitual acceptar que existeixen múltiples camins de percebre i canalitzar el “desenvolupament” i que ha de construir-se sobre bases culturals diferents, utilitzant nous instruments, tècniques i models organitzatius.

Així, els coneixements locals, les tradicions i totes aquelles construccions socials que reben el seu significat a l'interior de l'àmbit particular que les genera han començat a deixar de ser vestigis irrelevants de gent “endarrerida”, que no ha realitzat la transició a la “modernitat”, i des de fa un temps inesperadament han adquirit interès. L'arrogància de les polítiques intervencionistes anteriors portades a terme en nom del Tercer Món està essent reemplaçada per una aparent apreciació dels coneixements dels altres pobles, en els quals ha de cimentar-se tota actuació encaminada al desenvolupament. S'admet, en conclusió, que no és factible arribar al “progrés” mitjançant imposicions de l'exterior i que només és viable fonamentant-se en iniciatives locals.

Paral·lelament, també s'ha produït una reflexió sobre la parcialitat dels nostres propis coneixements. El “subdesenvolupament” ja no és percebut en exclusiva com producte del fracàs de la incorporació del factor humà a la modernitat:

---

¹⁵ L'equitat cultural es garanteix tant en la generació de condicions adequades per tal que circulin els productes culturals, com en les possibilitats que tinguin totes les persones per a accedir al seu gaudiment. Vegeu García Canclini (1989 i 2004).

la causa del “retard” també es buscarà en el caràcter inadequat de les formulacions que s’ofereixen com a solució.

Alhora, la revaloració dels coneixements locals, de les tècniques tradicionals, en ocasions inclús va acompanyada –com indica Marsden (1994: 41-2)- de la presa en consideració de formes d’organització i de les concepcions locals d’administració. Fins i tot en els últims anys s’escolten veus que destaquen la conveniència de donar oportunitat a certes formes de “poder popular”.

En línies generals, s’ha iniciat un canvi formal en les pràctiques de cooperació: a nivell retòric, diàleg reemplaça a imposició, a extensió, en un intent de donar sentit a un món divers i multivocal. Podem parlar, així doncs, d’interculturalitat?¹⁶

Pensem que la renovada atenció cap als coneixements locals parteix de la creença que aquests posseeixen una base suficientment ferma per a la construcció d’estratègies de desenvolupament més sostenibles i eficaces (s’argumenta que si les comunitats camperoles, nòmades, etc., han sobreviscut al llarg de segles en harmonia amb la naturalesa, proporcionant als seus membres un accés relativament equitatiu als recursos, és perquè han sabut desenvolupar estratègies adaptatives que haurien de ser recuperades com a base per a la planificació dels projectes). Però l’estimació d’una sèrie de valors o d’un grapat de coneixements no ha de dur a pensar que necessàriament sigui acceptada la legitimitat intrínseca de les construccions culturals i organitzatives autòctones. Tal com apunta Marsden (1994), sovint la mirada es dirigeix cap a aquells elements que, en principi, són aptes per a proporcionar oportunitats de canvi i que, alhora i d’una manera específica, permeten una efectivitat superior en l’extensió i consolidació de les pràctiques del desenvolupament, en particular en zones ignorades o excloses de les seves intervencions. De fet, n’hi ha prou en observar que a mesura que augmenta el protagonisme de les ONGs en les tasques del desenvolupament no només s’incrementa l’interès pel fet local, sinó també, paral·lelament, l’interès per les qüestions vinculades amb l’eficàcia i l’eficiència (ambdues categories inseparables del discurs de l’economia i de la tecnociència).

Els règims de representació associats al desenvolupament, fins i tot quan emfatitzen la diferència i les discontinuïtats, estan desposseït al fet cultural de les seves referències singulars en tant que ho vinculen a una economia de producció –i de desig. No es delinea un camí de desenvolupament alternatiu perquè la “participació”, o el “*empowerment*”, com totes aquelles altres instàncies conduents a

---

¹⁶ No oblidem que la noció d’interculturalitat habitualment ha estat associada, quasi en exclusiva, a la realitat de la immigració i no pas a la cooperació internacional.

dotar de protagonisme a aquesta gent, són assimilades i incorporades –a costa de perdre el seu caràcter genuí- en el discurs.

Podem parlar, així doncs, de l'existència d'una interculturalitat (com a principi normatiu) en el context de la cooperació per al desenvolupament? En les pàgines següents intentarem respondre a aquesta pregunta.

3. Relacions interculturals de les ONGs catalanes amb Àfrica

Prospecció i mostra

Com ja s'ha dit, la investigació que es presenta a continuació s'ha realitzat en base a entrevistes adreçades a 34 ONGs catalanes, pràcticament la totalitat de les que actualment executen projectes a l'Àfrica sud-sahariana o que mantenen algun tipus d'activitat amb aquesta regió del planeta, seleccionades en base a criteris de representació social i distribució geogràfica, i a la posterior anàlisi de la seva publicitat, fulletons, butlletins i pàgines *web*.

Aquestes entrevistes, realitzades entre els mesos de febrer i maig de 2006 i que constitueixen el gruix de la recerca, han anat dirigides als responsables de projectes d'Àfrica d'aquestes ONGs. Sovint, en tractar-se d'organitzacions de dimensions reduïdes, en alguns casos àdhuc poc estructurades i no comptar amb un organigrama tan detallat, s'han entrevistat les persones sobre les quals recau algun tipus de responsabilitat en l'execució dels projectes o d'altres activitats, no limitades necessàriament a les relacions amb Àfrica. A totes elles se'ls ha passat un extens qüestionari a través del qual se'ls han formulat diverses preguntes relatives al funcionament intern i les relacions externes de l'ONG, amb l'ànim de conèixer què entenen per interculturalitat i com l'apliquen. En cap cas hem vist rebutjada la nostra sol·licitud d'entrevista, tot i que s'han manifestat algunes reticències des d'una de les grans ONGs catalanes (per al seu representant, "la nostra feina no ens obliga a fer entrevistes"), al capdavant superades. Finalment, hem desistit d'efectuar unes poques entrevistes a algunes petites ONGs per les dificultats que plantejava contactar amb l'entitat o amb la persona a la qual interessava entrevistar.

Totes les entrevistes, cadascuna d'elles d'almenys una hora de duració i realitzades en base a l'esmentat qüestionari, han estat transcrites (la majoria s'han realitzat en castellà) i analitzades amb detall. Les respostes donades han estat confrontades amb documents escrits i gràfics, elaborats per les pròpies organitzacions amb finalitat bàsicament publicitària o recaptatòria, a fi de completar la informació, però també per analitzar possibles inconsistències discursives o contradiccions. A banda, s'ha realitzat una entrevista més als responsables del propi Centre d'Estudis Africans amb l'ànim d'aprofundir en la percepció i la presència de la interculturalitat en el si d'aquesta entitat, impulsora d'aquesta prospecció.

Certament, un dels perills d'elaborar una investigació en base a entrevistes –i el mateix succeeix quan es fa en base a material publicat amb unes finalitats

específiques- és el de que determinada informació quedi oculta pel fet que, en aquest cas, la persona entrevistada acabi explicant només allò que creu que l'enquestador espera escoltar; és a dir, que tota la complexitat discursiva acabi reduïda al "discurs d'allò políticament correcte". Per a aprofundir més existeixen d'altres tècniques, potser menys sociològiques i més etnogràfiques, com ara la observació participativa. D'aquí que també s'hagi volgut donar relleu a les impressions, si es vol més subjectives però en cap cas menys valuoses, obtingudes per les persones que han realitzat les entrevistes.

El mètode analític utilitzat en aquesta recerca ha estat el que es coneix com a "anàlisi del discurs".

En realitat, cal reconèixer que no hi ha una definició clara i precisa d'allò que és un "discurs". Mulkay (1981), per exemple, entén que ho és "qualsevol forma de verbalització, tot tipus de parla i qualsevol document escrit". És a dir, tota forma d'expressió. Per la mateixa raó, tampoc queda massa clar en què consisteix una "anàlisi del discurs". Per a Potter (1997: 144) no existeix pròpiament un mètode, sinó diversos procediments imprecisos que s'utilitzen en diferents disciplines (estudis literaris, sociolingüística, etnografia, etc.). De fet, els autors que es dediquen a això mantenen habitualment posicions obertament empíriques i situen les reflexions teòriques en un segon pla.

Així doncs, des del pragmatisme obligat, cal assenyalar, abans de res, que una anàlisi del discurs no pot apartar la mirada a dos assumptes que són fonamentals: a) d'una banda, la naturalesa social del discurs, que és justament la que permet que aquest adquireixi sentit (tota producció de sentit és intrínsecament social i, alhora, tot fenomen social és també un procés de producció de sentit); i b) per altra banda, la pròpia pràctica discursiva com formadora de realitats. Amb relació a aquest darrer aspecte, cal insistir en la idea de que els discursos no només descriuen accions o proporcionen explicacions que serveixen per a augmentar la comprensió de móns socials, sinó que bàsicament són part activa en la construcció d'aquests móns. Identificar i distingir els diversos "repertoris interpretatius" (algunes "unitats de llenguatge" poden manifestar-se clarament com actes explícits, però d'altres exigeixen interpretacions més profundes) permet desxifrar les funcions particulars del discurs i els diferents camins en els quals opera.

Resultats de la investigació

La interculturalitat és més un ideal que una realitat

Progressivament les ONGs reclamen –a través de les publicacions pròpies, però també en d'altres manifestacions del dia a dia- la participació de les poblacions locals en els seus projectes; també parlen d'incorporar-hi els valors socials i comunitaris i sovintegen les referències a la diversitat cultural i, més ocasionalment, a la “interculturalitat”, concepte clau en aquesta investigació i del qual hem intentat conèixer què representa per als responsables de les diverses ONGs entrevistades.

D'una primera lectura de la transcripció de les entrevistes es desprèn que la interculturalitat és, en general, una noció sobre la qual s'hi ha reflexionat poc. La primera prova d'això s'evidencia en el fet que els responsables d'algunes ONGs (v. gr., Arquitectes sense Fronteres, Educació Solidària o Món 3) aclareixen que només poden expressar opinions particulars, atès que en el si de les seves organitzacions no se n'ha parlat o encara no s'hi han posicionat. És igualment simptomàtic que per als portantveus d'Aigua per al Sahel i de Metges del Món no deixi de ser un concepte de “moda”¹⁷.

Sens dubte, també hi ha excepcions significatives. Ho reflecteixen les paraules del representant d'Etane, entitat fundada, precisament, per persones d'origen africà: “Interculturalitat és la comunicació *conscient* entre dos o més membres de cultures diferents”¹⁸. Des de Santa Perpètua Solidària, es defineix com a “intercanvi de cultures: jo apreng de la teva i tu aprengs de la meva (...); és anar creixent junts”. Un dels interlocutors de Setem, també d'origen africà, parla d’“interacció”, “interconeixement”. La representant de la Fundació Barcelona Sida 2002 parla igualment d’“interacció”, d’“intercanvi constructiu de costums, d’idees, d’actituds i de coneixements”. I el portantveu de l'Associació Catalana de Residents Senegalesos, dedicada al codesenvolupament, parla d’“interdependència” i d’“interrelació” (“és saber donar i rebre d’allò que hom té i d’allò que hom no té”). També sembla haver-hi meditat el portantveu de Mans Unides, per al qual és “enriquiment” mutu. Tot i que un dels representants entrevistats del Centre d'Estudis Africans reconeix obertament que aquesta idea, en realitat, només ha anat adquirint presència en els darrers anys, des d'aquesta entitat es proporciona la següent

---

¹⁷ Per a totes les citacions, *cfr.* transcripcions de les entrevistes als responsables de les ONGs.

¹⁸ L'interlocutor emfatitza el mot “conscient”.

definició: “Relació entre persones de contextos culturals diferents que implica intercanvi de valors i de coneixements”. És important recalcar que aquesta relació necessàriament ha de ser en “doble sentit”, per la qual cosa ambdues parts han de ser capaces d’assumir “compromisos” i “responsabilitats”, la qual cosa constituiria el gran repte.

Però, en conjunt, i malgrat que pràcticament totes les ONGs asseguren tenir-la ben present en les seves activitats, en el disseny i execució dels projectes (en canvi poques vegades es fa esment a l’avaluació) i àdhuc en la seva vida diària (“si no es té més en compte és perquè no es presenten prou oportunitats”), considerem que moltes de les respostes són poc consistents:

“Barreja de diferents races, l’intercanvi d’experiències, de formes de viure, de conèixer... De treballar, però no en xarxa; d’estar en contacte amb realitats i conèixer”¹⁹.

“Convivència cultural, intercanvi (...). Totes les cultures estan a un mateix nivell, no n’hi ha cap de superior”²⁰.

Per la representant entrevistada d’Intermón-Oxfam, interculturalitat seria “treballar amb l’entesa de diverses cultures i la integració d’aquestes cultures dins de la teva manera de pensar”. Expressant-ho amb d’altres paraules, implicaria “sensibilitat al fet que no totes les cultures són iguals, però que conviuen plegades en el món”.

Per a la representant d’Aigua per al Sahel, equivaldria a “obertura envers a allò que és diferent (...), simplement perquè enriqueix”²¹.

Per al representant de Metges del Món, que manifesta la seva opinió particular, seria “possibilitat de diàleg, d’aprenentatge mutu, d’ensenyament, de coneixement, que et pot portar a una futura cooperació”. Tanmateix, al seu entendre aquest ideal seria difícil de plasmar a la realitat:

“[No es tracta de] tenir la casa decorada amb tapissos equatorians, de menjar cuscús o d’aprendre a ballar la dansa del ventre (...). No hi ha trobada de cultures, hi ha xoc de cultures, hi ha conflicte (...). Jo mai no arribaré al més profund del seu pensament i ells tampoc aconseguiran arribar al més profund del meu”.

Per a la representant de Creu Roja, no cal confondre la perspectiva intercultural que, al seu entendre, implica “incorporació” de les diverses cultures, amb la perspectiva multicultural (“[es mostren] diferents cultures”). El mateix

---

¹⁹ Cfr. transcripció de l’entrevista a Ulls del Món.

²⁰ Cfr. transcripció de l’entrevista a Lliga dels Drets dels Pobles.

²¹ Per a la interlocutora d’aquesta d’Aigua per al Sahel, “hem d’aprendre molt d’aquests països”, perquè en alguns sentits -benestar psicològic, importància dels llaços familiars- i, a diferència del que pensa molta gent, “no estan subdesenvolupats”.

portantveu de Mans Unides adverteix explícitament del risc d'assimilar "interculturalitat" a "relació entre cultures", a "respecte". Això no obstant, els interlocutors de distintes ONGs, al tractar de definir què entenen per interculturalitat, descriuen situacions que, de fet, s'avindrien més amb el multiculturalisme. Així, des d'Agermanament sense Fronteres, es parla d'"unió o convivència entre diferents cultures en un mateix espai, conservant cadascuna les seves característiques". De manera similar, des d'Adane s'afirma que equival a "ser capaços de conviure amb gent de diverses cultures a partir del principi del respecte i la tolerància". Per al representant de Servei Solidari, seria "el respecte a la diferència, no partir sempre de la teva concepció, sinó entendre que tot és relatiu i està condicionat per al lloc on has nascut". Per a Veterinaris sense Fronteres, és "el respecte a la diversitat". Per a Acció contra la Fam, "respecte, sobretot respecte envers tothom, respecte a les diferents cultures, les diferents realitats i maneres d'enfocar la vida... i intentat conèixer-les i acceptar-les". I per a Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària, "respecte i promoció de les diferències". Per al seu portantveu, "una societat rica en el sentit cultural és aquella que respecta, entén i comprèn les altres cultures, [de manera que] cap cultura s'imposi a una altra".

El representant d'Akwaba relaciona interculturalitat amb allò que suposadament esdevé a la vida dels nostres barris:

"Partim de la [idea] que el barri és intercultural (...). És una realitat que un percentatge molt elevat de la població del nostre barri ve de fora, sud-americans, africans, magrebins i també pakistanesos, hindús, etc. Aleshores, dins d'aquesta realitat, partim ja d'un concepte d'interculturalitat que no és una entelèquia (...). A les mateixes classes et trobes que hi ha potser un 50% o més de nens que són de fora. O sigui, que és una realitat".

També s'expressa en la mateixa línia anterior el representant d'Educació Solidària.

El representant de Gramc posa com a exemple d'interculturalitat que "s'han generat 4 o 5 matrimonis mixtes" .

Ajuda en Acció fins i tot arriba a considerar l'apadrinament de nens com una modalitat de relació intercultural, atès que –en opinió del responsable entrevistat– serveix per a teixir vincles solidaris entre persones pertanyents a dos continents.

I, per la seva banda, Setem i Rai parlen d'“intercanvi” per a referir-se a allò que anomenen “camps” i “rutes de la solidaritat o “estades solidàries”²².

En molts dels casos ens trobaríem davant d'allò que prèviament ha estat definit com a “interculturalitat *de facto*” i no pas davant d'aquella altra interculturalitat entesa com a “principi normatiu” orientador i generador d'un canvi social.

Malgrat que un bon nombre d'entitats asseguruen tenir ben presents l'estructura social i comunitària i els valors (les creences religioses en molt menor grau) de les poblacions africanes en cadascuna de les fases dels projectes, s'observen dificultats en mostrar, mitjançant exemples concrets, de quina forma s'incorporen. De manera il·lustrativa, reproduïm les paraules següents:

“Comencem amb petites expedicions per a assabentar-nos de com és la cultura. Ens agrada tenir primer un *feedback* amb la gent que coneix la zona per poder treballar amb elements d'allà (...). Intentem potenciar allò que ens uneix i reconèixer allò que ens separa i, simplement, respectar-ho”²³.

“Abans de posar en marxa un projecte sempre es palpa, es xupa de la comunitat, per conèixer quines són les seves necessitats, els seus problemes (...). Varem estar vivint allà dos anys abans de plantejar cap projecte. Quan varem anar coneixent la gent, es va veure necessari posar en marxa una escola i a partir d'aquí la construïrem amb el suport de les autoritats del barri, del *chef* local. Varem tenir entrevistes amb diverses persones del barri, després amb les autoritats educatives (...)”²⁴.

Moltes ONGs no fan cap mena d'estudi previ que els permeti detectar aquells aspectes interculturals susceptibles de ser incorporats en el disseny del projecte (en canvi, d'altres com Medicus Mundi declaren que compten amb l'ajut tant d'antropòlegs locals com d'expatriats). Adane reconeix que la integració dels coneixements locals en un projecte és complexa, ja que obliga a conèixer-los amb profunditat i “en un període de temps curt [el del disseny] no és senzill”. D'aquí que, en termes generals, no tingui present la interculturalitat en els seus projectes més que de manera “molt puntual o anecdòtica”, sense que això hagi d'implicar que *per se* no hi creguin.

---

²² Un dels representants d'aquesta de Rai comenta que aquest tipus d'“intercanvi” és necessàriament unidireccional, amb l'argument que els africans, més que tenir interès per conèixer Catalunya, el que voldrien és quedar-s'hi. Reconeixen, això sí, que aquests “intercanvis” han acabat convertint-se en una font d'ingressos per a moltes famílies africanes (“ha arribat un punt en el qual pensen que si no posen un blanc a casa seva no tenen ingressos extres”).

²³ Cfr. transcripció de l'entrevista a Pallassos sense Fronteres.

²⁴ Cfr. transcripció de l'entrevista a Educació Solidària.

Servei Solidari, en les seves activitats pedagògiques, utilitza manuals elaborats en el nostre país, bé que s'està valorant la seva traducció al wolof ("la majoria el parla, però no el sap llegir"). La formació es realitza d'acord amb el model d'aquí, bé que impartida per gent d'allà. Adane, per la seva banda, imparteix els ensenyaments fent ús dels plans d'estudi oficials de cada país africà, sovint inspirats en el de les antigues metròpolis colonials.

En un altre sentit, per a la representant d'Aigua per al Sahel, les actuacions d'aquesta organització tenen l'empremta intercultural pel sol fet que "nosaltres, que som d'una cultura, participem en projectes que formen part d'una altra cultura". Aquesta opinió és compartida per la representant de Creu Roja.

Per part d'Intermón-Oxfam es reconeix que no es plantegen la interculturalitat de forma explícita en els seus projectes. Tanmateix, s'assegura que el context cultural i social està ben present en cadascuna de les seves etapes simplement pel fet que treballen amb organitzacions locals.

"Entenem que elles [les organitzacions locals] sí que han integrat la cultura, atès que estan allà [sobre el terreny] (...). D'aquí que en el projecte ja no faci falta assegurar que la cultura local hi està integrada. Res que sigui específic (...). L'organització local respon a la cultura local".

Des d'aquesta mateixa organització s'accepta que el tema de la interculturalitat no es té massa present quan es recluta personal, atès que, en general, es tracta de "persones que han viscut fora i que ja tenen experiència". Tampoc s'acostuma a exigir-los coneixements previs molt específics sobre Àfrica amb l'argument de que "les ocupacions són, de fet, molt tècniques"²⁵.

Un punt de vista força coincident és el que mantenen URV Solidària ("[l'element cultural] no es planteja com a condició prèvia perquè normalment els projectes ens arriben a través d'una sol·licitud") i Veterinaris sense Fronteres. Per al representant d'aquesta darrera organització,

"En tant que la contrapart identifica el projecte o facilita la seva identificació juntament amb la comunitat de base, el projecte ja s'adapta al seu context, perquè se suposa que neix allà".

Això no obstant, opina que "en els projectes hi ha moltes coses que poden millorar en temes d'antropologia, cultura o inclús de gènere". A més, reconeix que de vegades les pròpies "contraparts no són prou representatives".

---

²⁵ Per a la interlocutora d'Intermón-Oxfam, no tindria massa sentit exigir experiència intercultural a una persona que quasi es limitarà a produir informes per a l'AECL.

Hom té la impressió que sovint la interculturalitat és més un ideal que quelcom real. El fet que els cooperants puguin ser grans professionals no ha de suposar necessàriament que tinguin present la interculturalitat ni les seves implicacions. No creiem que hi hagi una relació causa-efecte.

Aquesta hipotètica interculturalitat, a més, seria unidireccional. En el cas de Metges sense Fronteres, aquest fet és ben explícit, tal i com es desprèn de les paraules del seu representant en el decurs de l'entrevista realitzada:

“No hauríem d'aspirar a que [els africans] ens veiessin com a iguals, ja que tampoc ho som. Nosaltres tenim el passaport a punt per a tornar als nostres països i ells sempre es queden allà. Per tant, no aspirem a una integració dels [nostres] equips amb la comunitat, sinó a treballar amb respecte i res més. Nosaltres som proveïdors de millores per a ells, que intenten aprofitar en benefici propi. Més enllà que es produeixin situacions personals d'amistat, de carinyo (...), aquest no és l'objectiu de l'organització, no ensinistrem als nostres treballadors per a això (...)

Amb els treballadors locals s'estableix, al final, una relació de treball. Tu ets el cap, estàs coordinant el seu treball i si podem arribar a ser amics, millor, però no és el nostre objectiu. És el mateix que aquí [a Catalunya], tu no vas a treballar per fer amics”.

A les entrevistes, la necessitat de reciprocitat només és planteja obertament des d'unes poques ONGs:

“Nosaltres els aportem coses, però ells ens poden aportar molt més. Per a molts dels expatriats, és inquantificable la formació i l'experiència que han obtingut, a nivell de valors i inclús a nivell tècnic”²⁶.

“Jo no me'n vaig (...) a donar ajuda, sinó al mateix temps a aprendre (...). Sempre tens alguna cosa a ensenyar, però hi has d'anar amb actitud d'aprendre”²⁷.

Malgrat que des de Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len se'ns digui que “nosaltres no els ensenyem res”, aquesta afirmació, tanmateix, no deixa de ser retòrica, a tenor de les posteriors paraules de llur representant:

“Se'ls ensenya [a la població] a gestionar l'aigua, perquè [n'hi ha poca] i no pots permetre que la gent vingui quan vulgui a agafar-ne. Hi ha un horari per carregar l'aigua, perquè que això té valor (...) i cal ensenyar-los tècniques de gestió d'aigua. Perquè, si no, continuaran conreant 3 mesos l'any (...) I ells han de conrear no només per menjar, perquè de menjar ja en tenien. Han d'entendre que aquest conreu és per a vendre, per a generar ingressos econòmics”²⁸.

---

²⁶ Cfr. transcripció de l'entrevista a Arquitectes sense Fronteres. Des de Mans Unides també s'expressen de manera molt similar.

²⁷ Cfr. transcripció de l'entrevista a Setem.

²⁸ L'interlocutor del Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len continua amb aquestes paraules: “I no anem a vendre només als petits mercats d'aquí, anem a vendre a Dakar, a Mali, a lo gran (...). I aquest diner serà per a l'educació, per tenir millor sanitat, per millorar les cases”.

En realitat, tampoc sembla que la interculturalitat (“agafes d’aquí i d’allà... i això canvia la teva manera de ser”²⁹) hagi exercit cap influència profunda en el plànol individual, si fem cas a les paraules del representant de Bafalay, que en el seu discurs barreja pobresa i cultura.

“He après a viure amb poques coses i si un dia, per alguna circumstància, em quedo amb no res..., em torno pobre, podria acostumar-me més ràpidament a aquesta nova situació que una altra persona que no hagi tingut la mateixa experiència”.

Per a la representant de la Fundació Barcelona Sida 2002, “te n’adones que no és tan important tenir com ser”.

Per a una de les portantveus de Santa Perpètua Solidària, el més important que ha après dels africans és a “relaxar-se, a prendre’s les coses amb molta calma”, alhora que a “canviar endolls [elèctrics]”.

En qualsevol circumstància, no sembla que aquesta interculturalitat tan incerta hagi comportat transformacions significatives en el dia a dia de les ONGs. En la major part dels casos, no s’ha anat més enllà d’un respecte a la pluralitat que no comporta cap replantejament del treball quotidià de les entitats.

De fet, i d’acord amb les entrevistes realitzades, fora de Creu Roja cap altra organització ha imaginat la possibilitat d’allò que, en realitat, encara sembla malauradament una utopia: la viabilitat d’un “projecte a l’inrevés”; és a dir, que siguin “ells” els que vinguin a ajudar-nos. La representant entrevistada de l’esmentada ONG manifesta que en un futur “no només hauria de ser possible, sinó també necessari”. I afegeix:

“M’imagino professionals del Sud que treballen amb unes altres variables que ens puguin servir al Nord. Per exemple, el tema de la participació ciutadana o social. Quan fem un projecte de cooperació i es fan diagnòstics participatius, una part molt important de la població participa i actua. Hi ha més cultura social. Al Nord, en canvi, tendim cada cop més a la individualitat (...). I després hi ha molts països que han viscut una guerra i conflictes i que han descobert alternatives de pau. Moçambic fou un d’aquests països i es dugueren a terme dinàmiques com el teatre popular per tal que la gent no oblidés però perdonés. En el cas de la guerra civil espanyola no s’ha fet absolutament res. Hi ha un silenci absolut amb la idea que oblidar significa perdonar. Crec que aquest tipus de coses serien molt interessants”.

Per al representant d’Educació Solidària, en qualsevol cas, aquest “projecte a l’inrevés” només podria ser de caire cultural, de sensibilització, mai tècnic.

De totes maneres, i per ser justos, cal destacar que sembla que en els darrers anys s’ha produït una certa inflexió en el discurs de les ONGs, de manera que, a diferència del que succeïa una dècada enrere, majoritàriament han acabat per

---

²⁹ Cfr. transcripció de l’entrevista a Agermanament sense Fronteres.

incorporar-hi el concepte d'interculturalitat –bé que amb les limitacions apuntades. D'alguna forma, la interculturalitat ha passat a formar part d'allò “políticament correcte”.

Una visió limitada de cultura

El terme cultura, per la seva complexitat, admet múltiples aproximacions, sovint limitades i/o plenes de tòpics: “la manera de fer d'un poble”; “la seva llengua, els seus costums, les seves arrels, la seva manera d'ésser”.

Repassem algunes definicions. Per a la representant entrevistada d'Intermón-Oxfam, “cultura seria allò que defineix un poble, un país, una persona; no és només l'idioma, és també la història, el territori, tot allò que es pot definir com a identitat pròpia”. Quasi idèntica és la definició que dona la portantveu de la Fundació Barcelona Sida 2002: “Conjunt de creences, de valors, de costums, d'hàbits que comparteixen una sèrie de persones; dins d'això estaria la llengua”. Per a la representant de Creu Roja, ho serien “tots els valors”. Per a l'interlocutor de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària, “cultura és una manera d'entendre el món i una manera de com el món t'entén a tu: el resultat d'una interacció entre l'home i la naturalesa”. Per al representant de Veterinaris sense Fronteres ho “seria tot”. La representant d'Aigua pel Sahel atinadament precisa que ho seria “qualsevol producció humana”. Un dels interlocutors de Setem la defineix com “allò que ens queda quan ho hem perdut tot”.

De vegades, a casa nostra i per manca de coneixements, quan es parla d'Àfrica sembla que hi hagi una sola cultura africana, immutable, igual per a tothom i que comparteixen tots els africans. Però també hi ha excepcions. Així, des de Mans Unides es manifesta:

“No penso que existeixi una cultura africana, hi ha *cultures africanes*. La primera cosa a destacar és l'heterogeneïtat enorme de tradicions, de llengües, d'expressions distintes de cultura. De vegades es confon cultura amb productes culturals..., [es contraposa a] analfabetisme... Ser il·letrats no significa ser incultes (...). Malgrat no tenir capacitat expressiva per escrit, [es pot tenir] una cultura riquíssima i en alguns aspectes envejable”.

També des de l'Associació Catalana de Residents Senegalesos es té clar que “Àfrica [no] és un bloc únic, homogeni. En lloc d'Àfrica hi ha Àfriques (...). Cada Àfrica té la seva especificitat”. I des de Medicus Mundi se'ns prevé del perill de caure en generalitzacions.

Per a la interlocutora d'Intermón-Oxfam és indiscutible que hi ha diverses cultures africanes, però vincula –almenys parcialment- aquesta diversitat al fet colonial (“L'Àfrica anglòfona i la francòfona ja tenen, per història, diferents cultures”).

També des d'Educació Solidària i des d'Adane es fa explícit que “no hi ha una cultura africana, sinó múltiples, tantes com territoris”. Això no obstant, per part de la darrera ONG s'agrega que malgrat que és molt rica, “lamentablement s'està perdent”.

D'altres vegades, cultura sembla ser en exclusiva sinònim de música, dansa, menjar..., folklore..., tradició...³⁰

La persona entrevistada d'Agermanament sense Fronteres declara que la cultura es manifesta “amb la música, amb l'art..”. La representant de Món 3 esmenta els guarniments cutanis amb henna, els jocs... Una de les portantveus de Santa Perpètua Solidària destaca la “simpatia” com a tret cultural propi dels africans.

La responsable entrevistada de Servei Solidari, diu que “cultura és la manera de fer les coses” i afirma:

“La dieta i el clima influeixen molt en la manera de treballar i de fer les coses. Si tens no sé quina humitat, a 40º i si, a més, menges arròs cada dia, doncs... aquestes coses influeixen”.

El representant de Metges sense Fronteres considera com a trets culturals propis de l'home africà alguns dels estereotips i tòpics més recurrents atribuïts a aquestes poblacions:

“[Els africans] podrien treballar més i acumular, [però no ho fan] *per cultura*, és així. Jo he vist comunitats en les quals tots els homes es passen els dies ajaguts sota un arbre i les dones són les úniques que treballen bombejant aigua amb els nens. Veus allà 20, 40, 50 homes asseguts i parlant i quan els preguntes per què no treballen et contesten que la collita ja s'ha acabat. I fins la pròxima no fan res (...). Nosaltres, aquí [a Catalunya], malgrat que tinguem les nostres necessitats cobertes, treballem per a acumular més, però allà ells no ho fan”³¹.

En el discurs de molts cooperants, la cultura occidental no deixa d'estar situada en un graó superior a les dels africans.

Entenem que, rere de certs punts de vista, perviu amb tota intensitat la divisió ontològica “nosaltres”/“ells”. Fent ús del nostre marc conceptual i dels nostres registres lingüístics, “ells” (l'exogrup) queden reduïts a una sèrie d'estereotips.

---

³⁰ L'interlocutor de l'Associació Catalana de Residents Senegalesos alerta dels perills de la *folklorització* de la cultura. En l'entrevista realitzada manifesta que la seva entitat no desitja participar més en festes interculturals, atès que tot queda limitat a “fer menjar i ballar” i “aquest plantejament ens sembla caduc”. Com a alternativa, proposa tractar des d'una perspectiva intercultural temes novedosos com el sindicalisme.

³¹ Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

La cultura ens interessa en la mesura...

Abandonant antics prejudicis que atribuïen a l'heterogeneïtat cultural la causa de l'endarreriment i del subdesenvolupament –a més d'obstaculitzar els processos de consolidació nacional-, avui dia forma part del discurs d'allò “políticament correcte” acceptar que les anomenades “cultures locals” no tan sols no poden ser agredides, sinó que han de ser encoratjades, fomentades, protegides i preservades perquè totes elles són en si mateixes valuoses.

Però en realitat, més enllà de l'interès que puguin despertar i del valor que se'ls pugui donar, aquestes “cultures locals” perviuen en una posició subordinada i el seu camp d'acció està delimitat. L'homogeneïtzació cultural cada vegada guanya més terreny. De fet, no serveixen de model més que per a les també anomenades “poblacions locals”. Com assenyala Marsden (1994: 49), “nosaltres” invariablement les percebem com alienes. D'elles, a tot estirar, esperem que proporcionin les pautes a seguir perquè puguin portar-se a terme amb èxit les actuacions proposades en el projecte; que indiquin el camí perquè pugui infiltrar-se la “cultura del desenvolupament”.

Des de les diferents instàncies que orienten la cooperació –i fins i tot des de molts programes indigenistes-, imbuïdes d'un discurs fundat en aparents propostes emancipadores, les solucions que s'ofereixen només acostumen a contemplar fórmules que condueixen a l'assimilació –això és, l'aculturació. A l'hora de la veritat, fins i tot les comunitats indígenes més aïllades es veuen abocades a “integrar-se”. Tots els intents d'aproximació, el reconeixement de certs elements identitaris, la recuperació d'alguns dels seus símbols i de les seves llegendes, l'aprenentatge –escàs- de les seves llengües, fins i tot la hipotètica acceptació de les seves tecnologies, no aconsegueixen amagar que allò que s'està cercant és l'“economització” de la seva existència. En tal sentit, continuarien essent vàlides les opinions de Bartra (1974) quan escriu que

“La demagògia consisteix en proclamar que la cultura indígena entra a la societat per la porta principal –com convidada d'honor- mentre que a l'indígena se'l fa passar per la porta de servei perquè s'integri -despullat de la seva cultura- com a proletari”³².

---

³² Citat a Serbín (1977: 17-18).

“Per què fa falta l’antropologia si del que es tracta és de fer pous?”. Paradoxalment, aquest és un comentari que encara es repeteix de tant en tant, bé que no sempre formulat en aquests termes.

El responsable d’Acció contra la Fam assegura que “ens interessa la cultura o els temes d’antropologia en la mesura en què estan vinculats sobretot als temes de seguretat alimentària (...). Nosaltres som més tècnics”. Des d’Ulls del Món, a la vegada, se’ns ve a dir que la sanitat és quelcom universal –les operacions quirúrgiques i el tractament oftalmològic són arreu iguals-, per la qual cosa la cultura local, que assegurin respectar, no deixaria de ser un element secundari en la seva feina. Això no obstant, alerten contra els perills de les pràctiques sanitàries locals:

“És molt important, en el tema de l’oftalmologia, que la gent africana prengui consciència que no es pot fiar dels remeis locals (...). Si hi ha un problema d’ulls, que no vagin al curandero, que intentin accedir a un servei de salut local on hi ha d’haver almenys un tècnic que pugui ajudar”.

El responsable entrevistat de Metges sense Fronteres declara obertament que no exigeixen a cap cooperant que tingui interès per les cultures locals. Això sí,

“[s’exigeix] un *respecte* escrupolós cap a la cultura de la població a la qual estem tractant i mantenir-nos al marge de qualsevol polèmica (...). Som *neutrals* (...). Allò que volem fer és atendre les necessitats d’una població i tota la resta no ens importa. Per tant, respectem totes les maneres de pensar, de sentir... i no intentem influir per canviar-los els hàbits, [malgrat que] simplement ho fem quan això millorarà les seves condicions sanitàries (...). Però no sempre és possible dir-li a una persona que s’ha de rentar les mans abans de menjar o després de fer les seves necessitats quan aquesta persona només té un cubell d’aigua per a tot i ha d’anar a buscar-la cada dia a 15 Km”³³.

Per altra banda, el responsable de Pallassos sense Fronteres declara:

“Intentem respectar el màxim la cultura de les persones que anem a visitar, perquè així et donaran suport. No entrem en valoracions de si és bona o dolenta. Les manifestacions culturals són riquíssimes a tot el planeta (...) [Intentem] canviar les coses, però de manera subtil. No imposant la manera de veure-les”.

La cultura, així i tot, pot ser considerada un entrebanc per a alguns projectes. Així, per al representant d’Adane, la inserció dels valors comunitaris pot estar ocasionalment desaconsellada, ja que podria introduir fractures en societats ètnicament molt diferenciades (v. gr., el Txad). En un sentit ben diferent, des de Metges sense Fronteres s’atribueix la dificultat d’impulsar programes de prevenció del contagi de la Sida a “barreres culturals”: “A l’Àfrica, l’home percep el preservatiu com una minva de la seva masculinitat”. Des de la Fundació Barcelona Sida 2002

---

³³ Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

també es pensa que “per a l’home africà posar-se un preservatiu el fa sentir-se menys home”³⁴. Per a la representant de Medicus Mundi, que manté un punt de vista parcialment discordant, combatre la Sida justament obliga a tenir present la perspectiva sociocultural (“No es poden fer intervencions en matèria de salut que siguin molt impositives”). Les referides barreres –unides, lògicament, amb la gana– també serien les responsables de les dificultats per a implantar amb èxit programes contra la malnutrició infantil, ja que “les mares [comparteixen] el suplement nutricional facilitat per al nen amb d’altres membres de la família”.

Tot i que hipotèticament s’avoqui per un enfocament interculturalista, no s’exigeix reciprocitat ni cap canvi d’actitud als agents del desenvolupament, portadors dels valors de la cultura dominant. Tampoc sembla que la cooperació tingui veritablement instruments a l’abast perquè aquesta pugui enriquir-se amb les aportacions de les cultures locals.

A banda, cal remarcar que un nombre considerable de les organitzacions entrevistades no formen els seus cooperants en temes d’interculturalitat. En aquests casos, s’argumenta que no és necessari perquè ja treballen amb personal local o perquè els cooperants ja han rebut una formació prèvia. D’altres, com Veterinaris sense Fronteres, no deixen d’acceptar obertament llurs limitacions en matèria de formació intercultural. Aquesta impressió també és compartida per l’interlocutor d’Ajuda en Acció (“l’làstima que jo no tingui experiència personal en el tema de la interculturalitat”), que expressa la necessitat d’organitzar cursos de formació específics.

Sigui per manca de mitjans econòmics o de coneixements més exhaustius, sovint l’activitat formativa en aquest àmbit queda restringida a xerrades amb cooperants que ja hi han estat o amb immigrants dels països en qüestió que els expliquen allò que es trobaran (Setem i l’Associació Catalana de Residents Senegalesos, entre d’altres, també proporcionen informació i preparen als viatgers per a les seves estades turístiques). Arquitectes sense Fronteres, tot reconeixent que molts dels seus cooperants estan mancats d’experiència prèvia, procuren que “aquesta persona [sense experiència] vagi acompanyada d’una altra que en tingui i li pugui ensenyar en el terreny”, atès que, en cas contrari, els seria difícil poder elaborar un projecte en un país en el qual mai no han estat. Des de Creu Roja s’imparteix als voluntaris un curs complementari que només “dura tres dies”. Des de

---

³⁴ Aquesta resistència a l’ús del preservatiu no s’atribueix a “factors religiosos”, sinó a un “tema cultural i de mentalitat”.

Mans Unides s'assegura que la formació busca “destruir aquesta imatge del *blanquet* [l'home occidental] que va en pla paternalista, convençut que ve a ajudar”. Només unes poques entitats organitzen cursos impartits per tècnics qualificats.

Pel que fa al tema de les llengües, pràcticament totes les ONGs reconeixen que els cooperants a l'Àfrica utilitzen, bàsicament per pragmatisme, les antigues llengües colonials (francès i anglès) per a comunicar-se. Aquest fet és contradictori amb l'afirmació, que es repeteix una i altra vegada, de que el coneixement de les llengües natives és en si mateix positiu.

El “mite” del desenvolupament

La imatge habitual que tenim del que és el “subdesenvolupament –i del seu antagònic, el “desenvolupament”- és la que, històricament, ha proporcionat el “discurs del desenvolupament” en representar-lo (a ell correspondria l'actual contingut pejoratiu de l'expressió “Tercer Món”).

L'oposició quant a significat entre conjunts conceptuals, composts respectivament pels termes “modernitat” i “retard” i els seus anàlegs (utilitzats, a la vegada, per a representar sengles formacions socials), conformen la base de l'arquitectura del desenvolupament i de la seva gramàtica. D'acord amb aquest tipus de discurs, les actuacions de “transformació”, de “canvi”, de “progrés”, encaminades a la promoció del que és modern (a la condició del qual s'associa “competitivitat”, “productivitat”, “benestar”, etc.) estan en si mateixes legitimades puix que són valorades com a positives (alhora, aquesta mateixa legitimitat els imprimeix l'esmentat caràcter positiu). Per contra, tot allò que no és intrínsecament modern queda, en general, desqualificat en tant que “antic”, “obsolet”, “ineficaç”, “improductiu”, “inadequat” o “perjudicial” i, per tant, també queda deslegitimada.

De fet, existiria també un repertori alternatiu, per al qual allò “antic” seria sinònim de “tradicional”, “pur”, “autèntic”. Malgrat que, en aquest cas, se li reconeixeria un valor, aquest –des del marc interpretatiu de la nostra cultura- tan sols li donaria el dret d'aparèixer com a quelcom pintoresc o de mostrar-se reclòs entre les parets d'un museu.

Hem pogut observar que les ONG, certament, en teoria defugen i àdhuc condemnen les posicions en excés simplistes i maniquees d'aquest discurs i intenten evitar algunes de les seves construccions més arrelades. Fins i tot tracten de rescatar de l'ostracisme i recuperar valors i tradicions.

Això no obsta perquè en les publicacions periòdiques i en la publicitat de la majoria de les ONGs es reproduïxin molts dels estereotips del discurs. De fet, a l'hora de la veritat n'hi ha poques que arribin a refusar el concepte de "desenvolupament", la qual cosa pot semblar paradoxal després de tants fracassos comesos en nom seu i després de crítiques significatives que ha rebut des de les societats del Sud. En el millor dels casos, es revesteix amb els adjectius "humà", "local", "participatiu", "endogen", "indígena", "sostenible" o "comunitari", intentant significar sengles processos de canvi que primin el benestar dels individus, però no es va més enllà.

Per al portantveu de Metges del Món, el desenvolupament és "un dret per a tots els pobles". Per a la responsable d'Intermón-Oxfam, desenvolupament evoca "canvis en la vida de la gent". El responsable d'URV Solidària l'equipara a "progrés" (no exclusivament econòmic). Des de l'Associació Catalana de Residents Senegalesos es parla d'"optimitzar els recursos naturals i humans per a millorar les condicions de vida d'una comunitat o país determinat". Des d'Enginyeria sense Fronteres, des d'Ajuda en Acció i des de la Federació d'Associacions de Veïns de Lleida-Gent gran, el desenvolupament es defineix senzillament com "la millora de la qualitat de vida de la gent". Des de Servei Solidari s'introdueix una matisació: les condicions de vida "depenen de les cultures".

Per a d'Akwaba, equival a "la capacitat de transformar" una societat. Però puntualitzen que aquesta transformació ha de ser duta "des de la pròpia societat civil per a millorar".

Algunes respostes aparentment més reflexives no arriben a qüestionar-lo. Per exemple, per a Creu Roja es tracta de "fomentar les capacitats dels individus per poder gaudir d'una vida més plena, fent incís en les persones més vulnerables". Per a Acció contra la Fam, és precís "enfortir les capacitats de poblacions per tal que puguin fer fronts per a ser menys vulnerables davant les circumstàncies". Per a Ulls del Món, cal "treballar per donar les eines necessàries...". I per a Intermón-Oxfam és "necessari capacitar les persones per tal que puguin exigir i demandar els seus drets".

El responsable de Veterinaris sense Fronteres, que defensa el dret a la "sobirania alimentària", precisa que "cada comunitat ha de definir què entén per desenvolupament".

Una excepció a la norma la proporciona Etane, per al responsable de la qual "La paraula desenvolupament no existeix en el llenguatge africà. (...) Entenc la cooperació per al desenvolupament com una prolongació solapada de la colonització. Perquè en el fons totes les accions de la cooperació per al desenvolupament no són més que una manera de perpetuar, una manera

solapada de transmetre el model occidental, amb una estratègia totalment diferent a la de l'època colonial”.

Co-operació o assistencialisme?

Si el “desenvolupament” continua essent un mite, la “cooperació per al desenvolupament” esdevé la millor resposta amb què compta la societat civil occidental per a satisfer el *problema de la pobresa* del Tercer Món.

Per a la responsable d'Intermón-Oxfam, la “cooperació per al desenvolupament [significa] donar suport a través de finançament o d'altres mitjans a accions, programes, etc., que puguin generar el desenvolupament”.

Per a un dels representants entrevistats de Setem, “les accions de cooperació venen donades per les desigualtats existents entre el Nord i el Sud”. En aquest sentit, la cooperació hauria d'incloure la denúncia d'aquestes desigualtats

Des de la Lliga dels Drets dels Pobles es diu que cooperació és “desenvolupament sostenible i desenvolupament en el qual els protagonistes siguin els actors de cada país”.

El responsable entrevistat de Servei Solidari la defineix recurrent al tòpic de que “no es tracta de donar de menjar, sinó de donar els mitjans per a aconseguir el menjar”. Per al Grup Intercultural i Solidari Ndennden Nogol-len no és “beneficència”, sinó “ajudar a desenvolupar les pròpies capacitats de les persones”. Per a aquesta ONG, el més important seria “treballar amb la gent, no pas per la fent”.

Malgrat que el representant de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària denuncia que perviu “una visió excessivament eurocentrista de la cooperació, molt llastrada pels conceptes de caritat cristiana i d'ajuda al pobre negre”, el treball que du a terme aquesta entitat –principalment consisteix en transportar material proporcionat per altres ONGs destinat a pal·liar mancances sanitàries, educatives, infraestructurals...- en realitat no deixa d'estar situat en els paràmetres de la beneficència.

Santa Perpètua Solidària només l'entén en termes de “codesenvolupament”. I per a Bafalay és “amistat” (precisament el nom de l'entitat en llengua diola). La representant de la Federació d'Associacions de Veïns de Lleida-Gent gran, en canvi, declara no saber ben bé què és.

Per al representant d'Adane entrevistat, la cooperació per al desenvolupament busca aportar “les eines per tal que [les comunitats] es puguin

dotar de les infraestructures que, d'altra manera, els seria molt difícil obtenir". I afegeix el següent comentari:

"Som conscients que a aquestes alçades no anem a canviar el món, però hem de pensar que si s'aconsegueix que una part de la gent tingui quelcom que no tenia, visqui en millors condicions i les seves expectatives d'oportunitat hagin augmentat, doncs haurà valgut la pena".

Aquesta apreciació coincideix fil per randa amb la del representant de Metges sense Fronteres, que afirma que "nosaltres no anem a canviar el món, només a millorar en la mesura que puguem la qualitat de vida de la gent".

Per al representant de l'Associació Catalana de Residents Senegalesos, "parlar de cooperació [significa] parlar de relacions (...). Aquestes relacions haurien de ser entre iguals".

La portantveu d'Aigua per al Sahel, a la vegada, afirma estar en contra d'aquella visió segons la qual l'objectiu de la cooperació és "enviar diners". Al seu entendre, "som nosaltres els que realment guanyem fent cooperació, més que no pas ells". Tanmateix, les seves paraules no amaguen una certa visió assistencialista

"[Fent pous] estàs ajudant a alleujar una mica el treball de les dones [que han de caminar sota el sol molts kilòmetres per a anar a buscar aigua], a fer que hi hagi menys malalties, perquè l'aigua que treuen del pou és molt més neta (...). Estàs reduint la mortalitat, les diarrees infantils [i d'altres malalties]".

Una única veu discordant, la del representant de Metges del Món, per a qui "la cooperació Nord-Sud s'està acabant, és una sensació que tinc, perquè no ha funcionat".

El projecte apareix com l'instrument adequat per a dur a terme la cooperació per al desenvolupament. Hi ha consens en afirmar que l'objectiu de qualsevol projecte és que les comunitats acabin assumint-lo i autogestionant-lo.

Àdhuc Etane i Rai, que en principi mantenen opinions molt crítiques respecte a la cooperació ("s'ha de desmitificar el concepte"), en el seu moment també han realitzat projectes similars als d'altres ONGs, recaient en idèntiques contradiccions³⁵. També ho ha fet Món 3, per a la qual el projecte, més enllà del seu valor intrínsec, és una font d'experiència (suposa "apropar-nos una mica més i entendre"). Des de Rai es reconeix que el propi projecte es constitueix per a ells en procés d'aprenentatge.

---

³⁵ Ambdues entitats han abandonat o s'ho estan plantejant els projectes de desenvolupament per a centrar-se en exclusiva en activitats de sensibilització. En el cas d'Etane, aquestes activitats no deixen d'incidir en els mateixos aspectes folklòrics (cuina, dansa, perruqueria...) que aparentment rebutgen. Des de Rai es pregunten si aturar la cooperació farà que els governs d'allà reaccionin.

De fet, fins i tot les organitzacions dedicades al codesenvolupament no deixen de plantejar-se el projecte en els mateixos termes (l'única diferència evident es manifesta en l'existència de vincles directes entre la localització dels projectes i l'origen dels immigrants africans que els impulsen).

Aquests projectes, tanmateix, també poden generar distorsions significatives en el teixit social. Tal i com reconeix el representant d'Enginyeria sense Fronteres, “nosaltres representem en qualsevol cas una distorsió, si és positiu o negatiu no ho sé (...). Ens veuen com algú que té diners, això és així, som algú que té diners (...). Ells ens veuen com una possibilitat de projectes, de coses que es poden fer”³⁶. El portantveu de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària coincideix amb aquest punt de vista en afirmar que “[els africans] no estan acostumats a responsabilitzar-se dels projectes, a posar de la seva part, perquè esperen que vingui el “papà blanc” a facilitar-los-els tot i això crea problemes greus, perquè no tenen ni els instruments ni els hàbits per al desenvolupament”. Des de Rai també es té aquesta mateixa sensació, que il·lustren amb la següent anècdota:

“Varem viatjar a Senegal i ens varem trobar amb molts problemes. Hi havia màquines [de cosir] trencades i volien que els paguéssim la reparació. En una reunió ens digueren que ara el seu objectiu era fer un centre multidisciplinari, amb una cuina, un saló de perruqueria..., tot pagat per nosaltres, quan inicialment ens havien dit que pressionarien els poders locals per tal que els cedissin un local. Però ara ens demanaven que el féssim nosaltres de nova construcció i milers i milers de coses més. Aleshores els diguérem que s'havia d'aturar (...).

No culpo ningú, és fruit d'una realitat Nord-Sud que està totalment viciada. A més, aquest poble està doblement viciat perquè portava 15 anys cooperant amb Manresa i estava acostumat al rotllo que Manresa envia diners (...). Així que demanaven i demanaven, a veure què cau. El que resulta estrany és que a la primera reunió havien manifestat que allò que volien era prioritzar el tema de l'autogestió, de la independència (...) Si la contrapart no posa de la seva part!”³⁷.

Les opinions del representant de Gramsc coincideixen, en bona mesura, amb l'anterior apreciació:

“La comunitat d'allà comença a assumir responsabilitats (...), però persisteix la idea que quan arriba l'hora de demanar diners a la Generalitat o al Fons [Català de Cooperació] és com fer la carta als Reis (...). Se'ls va enviar dos tractors; un d'ells està aturat des de fa un any (...). [Tenen] una bomba espatllada i demanen diners per arreglar-la o substituir-la, sense que hi hagi hagut un plantejament de manteniment de les coses (...). Un any s'envia un tractor o un camió i quan l'any següent es pregunta perquè està aturat demanen diners per a arreglar-lo. L'altre dia [ens qüestionàvem] perquè el

³⁶ La portantveu de Santa Perpètua Solidària també reconeix que els africans de bon començament ens veuen com gent que té diners, però matisa que a mesura que et van coneixent canvien la seva percepció inicial.

³⁷ La prioritització de l'autogestió i de la independència probablement sigui deguda a que tenen ben après allò que les ONGs esperen escoltar.

tractor està aturat i els cotxes, que estan fets pols, funcionen: això és perquè els cotxes són una pertinença pròpia, el cotxe és de cadascú, mentre que el tractor l'has portat tu, ha arribat de l'aire i com que ha arribat de l'aire pensen que ja ho arreglaran”.

Fins i tot quan hi ha voluntat autogestionària i participativa, els projectes que es proposen acostumem a estar imbuïts d'un esperit alligador, allunyat del punt de vista i manera de fer dels africans:

“Crec que és important que aquells a qui es concedeixi un crèdit (...) tinguin també un compte d'estalvi. A l'Àfrica no existeix el concepte d'estalvi, es gasta al dia, i potser és important que comencin a aprendre'n”³⁸.

Fora de Gramc i Rai, cap altra ONG ha reconegut obertament en l'entrevista haver comès errors en el disseny dels projectes per culpa de no haver previst suficientment l'entorn social i per inexperiència. Per al representant de Rai,

“Quan varem fer la valoració del projecte varem adonar-nos que no s'havien tingut en compte moltes coses. Per exemple, en allò que afecta a l'assistència a classe de les noies. Si entens que les famílies d'aquest poble subsisteixen gràcies a la recollida de mongetes que fan les nenes, aleshores es comprèn que vagin al camp i no a classe. O que durant el mes del Ramadan tampoc hi van. Són coses que no es tingueren en compte (...)”.

El portantveu de Gramc il·lustra els errors amb els següents comentaris:

“Haguéssim hagut de formar més gent a nivell tècnic, perquè al final ha passat que es personalitza molt la relació i es crea tota una dependència que genera mals rotllos entre ells. Per exemple, hem anat comprant molins per a un municipi que té 25 assentaments (...). En el moment d'enviar els molins, cadascú vol que el rebi el seu assentament (...). [I malgrat que] ells [els tècnics formats] empren uns criteris tècnics en el moment de decidir les coses, els immigrants d'aquí es guien encara per criteris personals”.

“Un dels elements que ha afectat el projecte ha estat l'estructura social que hi havia allà (...). Dos exemples: La zona en la qual estem es d'ètnia *fula*, però la persona que era responsable era *solinke*. Després ens varem adonar que entre els *fula* de famílies sobiranes i els *fula* de famílies captives també hi havia diferències. El fet que et posessis d'un costat o de l'altre afectava la dinàmica comunitària. Són qüestions que hem hagut de polir sobre la marxa. Perquè són qüestions que no apareixen d'entrada, sinó que sorgeixen quan estableixes una relació més o menys de confiança”.

La portantveu del Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len no reconeix cap responsabilitat en el fracàs d'un dels seus projectes, atribuint la culpa als propis beneficiaris directes que, al seu entendre, “deixaren d'anar a treballar [les terres] per a prendre el sol i contractaven d'altres persones pagant-los una part del que guanyaven”.

---

³⁸ Cfr. transcripció de l'entrevista a Servei Solidari.

Un nombre significatiu de les ONGs estudiades –també hi ha excepcions- estan d'acord –encara que de vegades no ho manifestin de forma explícita- en que el tipus de finançament rebut pot condicionar el disseny i desenvolupament del projecte.

Des d'Intermón-Oxfam es reconeix que alguns cofinançadors que els donen suport prefereixen determinat tipus de projectes en lloc d'altres i els han de convèncer d'allò que realment és prioritari. A banda, “els *stakeholders* demanen que es rendeixin comptes”³⁹.

Des de Mans Unides es destaca que a les convocatòries de subvenció de les administracions públiques primen criteris geoestratègics (llaços històrics, llengua compartida, desig d'augmentar les influències polítiques o d'obrir nous mercats) i que els països que més es beneficien de les ajudes “no es corresponen amb els que ocupen els darrers llocs del *ranking* de desenvolupament humà del PNUD (...) Hi ha una llarga llista de països que no entren a les àrees geogràfiques preferents i que sabem perfectament que mai no disposaran d'ajuda”.

Malgrat que es procura que aquestes limitacions no arribin a afectar-ne el contingut, s'admet que el projecte sovint es formula de manera que els seus objectius s'adeqüin als propòsits de les convocatòries de subvenció (“Et mos amb les regles del joc establertes (...). Depenent del que plantegin les bases [de les convocatòries], plantejaràs un o altre projecte”)⁴⁰.

Les limitacions apuntades quant a finançament podrien acabar incidint negativament en aspectes com el de la interculturalitat. D'aquí que la pràctica totalitat insisteixi en augmentar els canals de finançament privat que, a criteri d'una majoria d'organitzacions, permeten un grau superior de discrecionalitat en el destí de la despesa (“Des de Metges sense Fronteres tenim la sort de no dependre de les subvencions institucionals perquè tenim una gran base social (...) i podem atendre les poblacions que ho necessitin al marge de qualsevol altre interès”⁴¹). Veterinaris sense Fronteres adverteix contra allò que anomena “diner brut” procedent del sector

---

³⁹ La interlocutora d'Intermón-Oxfam aclareix que moltes entitats cofinançadores demanen condicions difícils d'acomplir en el context d'Àfrica, tal com factures originals.

⁴⁰ Cfr. transcripció de l'entrevista a Arquitectes sense Fronteres. De manera similar, des de la Lliga dels Drets dels Pobles s'afirma que “quan ens arriba un projecte, li posem la plantilla [de les institucions que financen] per a veure si quadra. I si ens demanen un concert de *hip hop* no el farem, perquè sabem que no el financiarà”. Des d'Akwaba es pregunten quin sentit té considerar objectiu prioritari, a Costa d'Ivori, l'enfortiment de la democràcia, quan es tracta d'un país en guerra, en el qual les prioritats són més bàsiques (principalment sanitàries). Des d'Ulls del Món es queixen del *timing* que imposa el finançador públic, de tal manera que les demores en el pagaments obliguen a fer ús dels recursos propis.

⁴¹ Cfr. transcripció de l'entrevista a Metges sense Fronteres.

privat (empreses que fan donacions per a rentar la seva mala imatge o que, igualment, condicionen la destinació dels recursos).

D'altra banda, pràcticament totes les ONGs manifesten que els projectes tenen un tractament específic que difereix en funció de l'àrea geogràfica en què es realitza. A títol d'exemple, per a Món 3 "la realitat no és la mateixa quan tractes a un tipus de població negre-africana o quan és d'àrabs o *moros*"⁴². Des d'Enginyeria sense Fronteres es reconeix que, malgrat que tant a l'Àfrica sud-sahariana com a Amèrica Llatina els seus projectes incideixin bàsicament en qüestions relacionades amb les infraestructures hidràuliques i urbanització, en canvi, des del punt de vista formal, presenten en cada cas aspectes ben diferenciats. Tanmateix, aquestes diferències no semblen tan evidents quan es comparen projectes desenvolupats en distintes zones d'un mateix continent.

Els criteris d'elecció del país o zona d'actuació són diversos, però prima, sobretot entre les ONGs més petites, el factor d'oportunitat: és a dir, la coneixença prèvia d'algú que permet establir els contactes. En canvi, entre les de majors dimensions, primen el antecedents històrics (per exemple, el representant d'Intermón-Oxfam es refereix de manera explícita al treball iniciat fa dècades pels jesuïtes) i el càlcul del "valor afegit" que representa passar a treballar en un país nou, malgrat que des d'algunes entitats –com Creu Roja- es mantingui que allò que de debò importa siguin "els diagnòstics que fan els delegats".

Els conflictes i xocs culturals

"Hi ha una gran diferència entre com presentem el projecte i com es desenvolupa allà. [Són] difícils d'explicar tots els aspectes culturals que intervenen en el projecte" –es constata des d'Agermanament sense Fronteres.

A través de les entrevistes realitzades ens adonem que els principals conflictes interculturals amb beneficiaris i contraparts es plantegen quan es tracten temes relacionats amb l'organització del temps i amb els diners (l'administració dels recursos i, més enllà, la capacitat d'estalvi i d'acumular capital...). Tanmateix, aquests conflictes superen estrictament aquests àmbits i afecten la manera d'entendre l'organització general de la societat. En realitat, es produeix una confrontació de lògiques: mentre que a Occident s'ha produït una subordinació d'*allò social* a l'economia (com assenyala Polanyi [1944], els homes i tot el seu entorn

---

⁴² Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

social han estat fagocitats pel mercat), en canvi a l'Àfrica perviuen formes d'intercanvi social que no s'acomoden al reduccionisme de les nostres categories.

En el decurs d'aquestes entrevistes, per exemple, han sorgit comentaris relatius a les dificultats –hipotètiques o no- que tindrien els africans per realitzar una jornada laboral contínua o per fer previsions. El mateix fet que “el temps africà [sigui] relatiu”⁴³ en realitat s'interpreta en termes negatius.

Així, el portantveu de Bafalay explica:

“[Els africans] viuen el present, el demà no existeix (...). N'hi ha un que porta vivint al poble més de 30 anys. Cada any aquest senyor treu el sostre de palla de casa seva, per a canviar-la, durant la temporada seca. I sempre s'endarrereix en posar la nova. Aleshores arriba la pluja, mulla la casa i queda destruïda. La pluja arriba sempre a la mateixa època, quasi es podria dir el dia, però aquest senyor no és capaç de pensar que ha d'avançar el treball de canviar el sostre. Cada any el mateix. [I si se li pregunta per què,] contesta “c'est pas grave” i “nous ici on fait comme çà”⁴⁴.

I des d'Àfrica Viva s'explica la següent anècdota:

“[Les feines] portaven dos dies de retard i no sabíem per què. I tampoc vols posar-te exigent amb ells. Aleshores va arribar F. [cooperant d'origen africà] i només els va dir: “Són les 2 i me'n vaig a dinar. Tornaré a les 4 i si no està enllestit m'enduré tot el material al poble del costat perquè ho tinguin ells”. I a les 4 ja estava tot acabat. Perquè és una altra manera de funcionar i un cooperant, malgrat que hagi tingut una formació i sàpiga fer el seu treball molt bé, mai no serà un d'allà”.

A la vegada, des d'Ulls del Món s'assegura el següent:

“Nosaltres estem amb el temps molt més marcat i ells van amb un altre temps, això passa sempre. Quan hi ha una comissió mèdica, els metges [expatriats] estan molt estressats perquè veuen la quantitat de pacients que queden fora (...). Nosaltres diem [a aquests metges] que han de treballar a un altre ritme, encara que suposi que no puguin atendre el màxim nombre de pacients, que han de respectar una mica els *timings* d'allà”.

Les paraules de la portantveu de la Fundació Barcelona Sida 2002 insisteixen en aspectes similars:

“El tema de la previsió a l'Àfrica no existeix. [Als africans] els preocupa què menjaran avui, però per a demà ja veurem... me n'ocuparé quan arribi. A nivell professional, en un laboratori o en un centre mèdic, és difícil treballar amb aquesta mentalitat, perquè no pots dir que t'has quedat sense medicaments o sense reactius als laboratoris. Has preveure allò que vas a necessitar en els propers tres mesos”.

Amb relació als aspectes monetaris, resulta habitual escoltar comentaris relatius a les dificultats que tenen per administrar “correctament” el diner (de

---

⁴³ El representant de Bafalay ho expressa d'aquesta forma: “tu preguntes: a quina hora arribarà el cotxe? I contesten: arribarà”, simplement.

⁴⁴ Ens preguntem per què allò que no és greu per a aquesta persona ho ha de ser, en canvi, per al cooperant.

vegades s'afirma que el malversen o fins i tot que recauen en pràctiques obertament corruptes). Es considera que els africans no saben valorar prou l'ajuda que se'ls concedeix. Sovint es prefereix concedir ajudes a les dones amb la idea que tenen una major propensió a l'estalvi que els homes, éssers que en aparença no s'ocupen de la manutenció familiar i que tenen la ma foradada. Àdhuc des d'Etane s'atribueix el fracàs d'un dels seus projectes a una administració econòmica incorrecta i es proposa, de cara a futures actuacions, la necessitat d'incrementar el control dels diners des d'aquí.

D'altra banda, no es pot més que reconèixer que “les normes de finançament tenen una altra lògica, la lògica de rendir comptes, la lògica dels pressupostos i de la intervenció, la lògica del Nord”.

“Les fonts de finançament només et donen diners a canvi de resultats i de tot un sistema de control. Ells [els africans] et demanen [projectes], però hi ha tot un procés que també estan obligats a complir. I a ells els costa molt més (...). La seva prioritat és fer el projecte i no pas dedicar tantes hores a preparar factures”⁴⁵.

“Nosaltres hem de gestionar els projectes des d'aquí d'una manera i allà ells fan els números d'una altra (...). Aquí estem acostumats a tenir-ho tot en números, en partides, i ells no. No acabes sabent a què corresponen les despeses. Saps el que han gastat, però no en què ho han fet”⁴⁶.

“Un dels problemes que pot haver a Àfrica és aconseguir factures (...) Si a Senegal [s'organitza un acte] és habitual convidar tothom a menjar. Has de fer menjar per tothom (...). Però si poses a la factura no sé quants pollastres, no sé quants quilos d'arròs... es pot trobar estrany”⁴⁷.

“En verificar la comptabilitat ens trobàvem amb coses molt rares (...), com que [la persona africana que se n'ocupava] no tenia per costum guardar les factures, ni classificar-les. No apuntava res, feia càlculs mentals (...) Quan jo li preguntava per què ho feia d'aquesta manera i no d'una altra es generava una gran tensió. Ell estava molt sorprès pels meus comentaris, no els entenia (...). L'associació [contrapart] no tenia el costum de fer informes i memòries i jo els deia que era necessari perquè aquí les institucions catalanes ho exigien”⁴⁸.

Els conflictes interculturals (també en ocasions d'origen polític) igualment es presenten en les relacions amb les institucions i autoritats tradicionals/locals:

“Per a moure't en aquests països has de tenir bones relacions amb les institucions. Hi ha els *chefs de village* tradicionals, el govern, els alcaldes... El problema és quan no tens en compte aquests col·lectius, perquè poden fastiguejar el projecte (...). L'únic que fan és autoritzar. Però inclús havent-los

---

⁴⁵ Cfr. transcripció de l'entrevista a Ajuda en Acció.

⁴⁶ Cfr. transcripció de l'entrevista a Agermanament sense Fronteres.

⁴⁷ Cfr. transcripció de l'entrevista a Servei Solidari.

⁴⁸ Cfr. transcripció de l'entrevista a Bafalay. Els representants de moltes altres ONGs relaten situacions similars.

consultat, hem tingut problemes més d'una vegada: que si ho fem d'una manera diferent a com ens deien..., sempre acaba liant-se (...). El problema és quan hi ha un alcalde o un *chef* que ho vol controlar tot”⁴⁹.

“Quan els toca fer eleccions, es reuneix la gent del poble en els seus grups de representació i decideixen a qui van a votar. Hi van tots i voten”⁵⁰.

O també es presenten amb relació a aspectes que afecten l'organització familiar o, simplement, amb relació a alguns costums o maneres de fer i entendre les coses:

“Quan vas a un país africà sempre hi ha moltes coses que et colpeixen. Coses amb les quals hi pots estar d'acord i d'altres que inclús et molesten. Com el fet de menjar només amb els homes, mentre que les donen i els nens ho fan a la cuina o bé mengen després”⁵¹.

“A les reunions [de treball] hi pot haver begudes i galetes. Són coses rares en una reunió d'aquí. Quan hi ha una trobada, també és per passar-s'ho bé”⁵².

“A Àfrica la sexualitat es viu d'una manera molt diferent a la d'aquí i el *blanquet* [l'home occidental] tendeix a entendre-la de manera completament falsa (...). Una noia del camp, que viu la seva sexualitat a partir dels 12 anys, quan està amb tu no és perquè s'ofereixi en pla *puteta*, sinó perquè té una altra manera de viure la sexualitat. Allò que has de fer com a *blanquet* és no aprofitar-te'n per a fer determinades coses”⁵³.

“[Els africans] aguanten molt la mirada, cosa que a nosaltres acostuma a incomodar-nos molt”⁵⁴.

“Per a ells [els africans] l'ordre de prioritats és diferent (...). El sentit de la prevenció no el tenen en absolut”⁵⁵.

Resulta interessant l'anècdota que explica la portantveu del Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len, en la qual s'evidencia una confrontació de lògiques i una resistència, per part del cooperant, a acceptar punts de vista aliens a la seva racionalitat:

“Les cases allà es volten [amb una tanca] per obligació, perquè venen animals i poden entrar-hi. Però per a mi no era necessari voltar el dispensari, malgrat que ells hi insistien (...). Els vaig dir que era fàcil de solucionar amb una reixa. La varem posar i tots contents. Però a la reunió següent tornarem a demanar que es voltés amb una tanca. *Els vaig dir que no ho discutiríem més*, perquè ja no hi havia perill entressin els animals (...).

---

⁴⁹ Cfr. transcripció de l'entrevista a Agermanament sense Fronteres.

⁵⁰ Cfr. transcripció de l'entrevista a Santa Perpètua Solidària. Aquesta democràcia tan *sui generis*, en efecte, seria una prova que els africans tenen maneres alternatives d'organitzar-se políticament.

⁵¹ Cfr. transcripció de l'entrevista a Agermanament sense Fronteres.

⁵² Cfr. transcripció de l'entrevista a Agermanament sense Fronteres.

⁵³ Cfr. transcripció de l'entrevista a Pallassos sense Fronteres.

⁵⁴ Cfr. transcripció de l'entrevista a Santa Perpètua Solidària. Què hi ha de cert i què d'apreciació subjectiva?

⁵⁵ Cfr. transcripció de l'entrevista a Gramc.

[La insistència en voltar amb tanques tenia, de fet] raons culturals. Quan arribes a un poble saps on viu un immigrant perquè la seva casa està voltada d'estaques i d'aquesta manera queda al marge de la resta de la comunitat⁵⁶.

La interlocutora d'aquesta ONG ha comentat que, a nivell associatiu, també se'ls ha presentat algun conflicte de caire intercultural relacionat amb problemes de comandament i representació:

“Els tenen la seva mentalitat i la seva manera de veure les coses. Hi ha hagut moments difícils, com quan la persona de més edat ha volgut manar només pel fet de ser la més gran. I com que no se li va permetre, se'n va anar. Però encara hi ha gent que considera que la persona de més edat és la que ha de manar⁵⁷”.

En un altre sentit, cal assenyalar que la identitat religiosa acostuma a ignorar-se o, almenys, a situar-se en un plànol secundari. Per exemple, des de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària es comenta que aquest tema intenten “passar-lo de puntetes”. Per a Santa Perpètua Solidària el factor religiós és quelcom accessori (“ens demanaren una presa d'aigua per a una mesquita: jo no sóc musulmana, però ho respecto i ho entenc”). Des d'Ulls del Món se'ns diu que no diferencien entre un musulmà, un catòlic o un animista. Tanmateix, reconeixen que el programa d'operacions quirúrgiques es paralitza durant el Ramadan “perquè els pacients es resisteixen a operar-se i estem respectant una mica el seu calendari i festivitats”. La interlocutora de la Fundació Barcelona Sida 2002 accepta que “la influència dels imans i dels *marabús* sobre la població és molt important, per la qual cosa [és] necessari establir una bona relació amb ells⁵⁸”.

Ni Educació Solidària ni Servei Solidari no neguen la seva condició d'ONGs catòliques (a Senegal treballen des de les parròquies), però asseguren no discriminar la majoria de la població autòctona de confessió musulmana⁵⁹. Per la seva banda, Mans Unides està “culturant [africanitzant] l'evangeli, situant el missatge de Jesús sota el prisma de la cultura africana⁶⁰”.

---

⁵⁶ Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

⁵⁷ Cal tenir present que el Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len és una ONG dedicada al codesenvolupament en la qual hi conviuen africans i catalans.

⁵⁸ En aquesta línia, han “organitzat jornades de sensibilització per a imans i *marabús* específicament sobre la prevenció de la Sida i l'ús del preservatiu”. La representant d'aquesta ONG confirma que l'acceptació del preservatiu és major entre els imans que entre el clergat catòlic.

⁵⁹ El representant d'Educació Solidària aclareix: “El Senegal és un país musulmà, ho és aproximadament el 95% de la població (...). La majoria dels nens que van a les nostres escoles són evidentment musulmans i mai no hi ha hagut problemes, no ens hem trobat amb ningú que ens digués que no volia portar els nens a l'escola perquè és d'arrel cristiana. Perquè als nens no se'ls obliga, ni de bon tros, a fer religió catòlica ni res semblant”.

⁶⁰ Per al seu representant, “allò que anomenem cristianisme [s'ha forjat] d'acord amb els patrons culturals occidentals (...). [La seva africanització] no suposa cap perill per a l'evangeli ni per a l'església catòlica, sinó un enriquiment”.

Paradoxalment, per a l'interlocutor de Món 3 els conflictes tindrien imprecises arrels de caire ètnic, tal i com es desprèn de les següents paraules: “Treballar amb àrabs és més complicat, perquè difícilment assumeixen responsabilitats”.

Malgrat les evidències, poques vegades es reconeix obertament, tanmateix, l'existència d'aquests conflictes o xocs culturals. Per a l'interlocutor de Veterinaris sense Fronteres, tan sols existirien determinats conflictes d'interessos, mancats de qualsevol contingut cultural; per a la representant de Medicus Mundi, caldria referir-se més a discrepàncies fonamentades en “factors lògics” que culturals. Una de les escasses opinions discordants procedeix d'Arquitectes sense Fronteres:

“[El xoc] cultural existeix i el que s'intenta és que la persona que vagi allà tingui una actitud oberta. Ha d'entendre que la cooperació és una qüestió d'intercanvi. (...) Però hi ha situacions en que ells veuen el *blanquet* [el cooperant blanc] com a cap, malgrat que no vulgui donar aquesta imatge (...). Ell no vol imposar res, però ells ho interpreten d'aquesta forma”.

Igualment, des d'Agermanament sense Fronteres s'afirma:

“Treballem al Camerun, però no som camerunesos (...), no som experts en el país com per definir com s'ha de treballar allà. [Per a això] moltes vegades xoquem (...) en la manera de fer les coses (...). Sabem que som diferents i un no ha de ser millor que l'altre”.

Per a aquesta darrera ONG, la millor manera de prevenir els conflictes és “passar desapercibuts”. En d'altres paraules, “ens agrada anar allà a veure com estan les coses, a relacionar-nos amb ells, però que no ens vegin com els que controlem el projecte (...). Però tampoc podem tancar els ulls!”⁶¹. Per descomptat, la manca de relacions profundes amb els africans també pot contribuir a evitar-los⁶².

D'altra banda, la representant de la Fundació Barcelona Sida 2002 comenta el cas d'un cooperant que va haver de ser repatriat perquè “li costava a acostumar-se a l'ambient local, no entenia la manera de fer de la gent”. La interlocutora de Creu Roja també parla de “gent que ha estat al Sudan que han hagut de retornar per estrès emocional”.

De fet, a través de les entrevistes efectuades no es desprèn que cap ONG prepari els seus cooperants i voluntaris per a poder resoldre conflictes ni afrontar xocs d'índole cultural. Pensem que en cas de produir-se confrontacions importants, poques vegades estarien en disposició de solucionar-les (“referent a com solucionar

---

⁶¹ De les paraules del representant de Gramc es desprèn que els africans, alhora, també buscarien passar desapercibuts. Opina que acostumen a donar “la informació justa” perquè pensen que “no és bo” que els blancs sapiguem massa d'ells.

⁶² La representant de la Federació d'Associacions de Veïns de Lleida-Gent gran comenta que en els seus desplaçaments a l'Àfrica mai no han tingut problemes ni han trobat a faltar res, ni tan sols en allò que afecta a l'alimentació o a la higiene, degut a que “[s'estan] en un alberg”.

el xoc cultural, jo personalment no ho sé, però m'agradaria aprendre'n⁶³), malgrat que s'expressa la necessitat d'arribar sempre a acords negociats.

Les contraparts: qui decideix?

Avui dia totes les polítiques de cooperació pretenen ponderar el paper de la població local com coagent del desenvolupament, reclamant com a mínim la seva participació en els projectes.

De fet, en l'actualitat és pràcticament impossible trobar un projecte que no plantegi, almenys en la redacció, aquesta necessitat, ni una ONG que no la proclami. El propi Banc Mundial participa d'aquest punt de vista. S'argumenta que les actuacions han de respectar i adequar-se als interessos i a l'escala de prioritats d'aquelles poblacions que, en definitiva, són el seu objectiu. Per part d'aquelles entitats que més defensen, com a principi, la idea d'interculturalitat, s'arriba a defensar la necessitat d'autogestió, d'"apoderament" ("*empowerment*"), buidades de contingut.

En realitat, un "projecte participatiu" no seria més que un espai en el qual conflueixen aquells que es consideren agents del desenvolupament i la població local per a negociar i pactar les posicions que ocupa cada part (es tractaria d'instaurar un consens inexistent). Tanmateix, pot parlar-se, en aquestes circumstàncies, de "projecte intercultural" –almenys en *stricto sensu*?

Els "projectes sorgeixen d'allà", "fem allò que ens demanen", són "ells qui detecten llurs necessitats i els que proposen i l'únic que fem és adaptar les demandes als requeriments dels finançadors" –es repeteix com una lletania, gens desinteressada (que els projectes "neixin allà" legitima, en definitiva, tota la cooperació). Tal i com s'assevera des de Setem, "no es tracta de dir: com que a l'Àfrica fa falta això, anem-hi –com s'acostumava a fer amb la cooperació paternalista. La relació [ha de ser] bidireccional". Des de Mans Unides, que manifesta "rebre anualment al voltant de 3.000 projectes, sempre del Sud, ja que parteixen sempre de la iniciativa del Sud (...)", s'afirma:

"A Madrid s'analitzen, se'ls dona llum verda o se'ls rebutja d'acord amb criteris selectius molt senzills i de sentit comú: d'eficiència, eficàcia, impacte de gènere, impacte ecològic, autosostenibilitat, viabilitat futura (...).

A la contrapart sempre hi ha molta autogestió (...). Posen els materials, els terrenys, la mà d'obra, moltíssimes coses. Nosaltres aportem els diners".

---

⁶³ Cfr. transcripció de l'entrevista a Ajuda en Acció.

En efecte, les anomenades “contraparts” (ONGs locals, organitzacions de base...) ⁶⁴, en tant que “representants” de la població, tindrien la funció de canalitzar les demandes comunitàries i traslladar-les a les ONGs d'aquí per a obtenir-ne finançament (“les poblacions amb les quals treballem desconeixen com formular un projecte”). També serien les encarregades d'assumir la “sostenibilitat” del projecte a mitjà termini ⁶⁵.

La representant entrevistada d'Intermón-Oxfam no dubta a declarar que “sempre treballem a través de contraparts i del que anomenem els nostres aliats”. Al seu parer, precisament aquesta ONG “no té una política d'expatriats (...) perquè el treball està enfocat amb organitzacions locals (...). Amb les contraparts tenim una relació de *partenariat*, que no és només de finançament, també [passa] per definir estratègies comunes” ⁶⁶.

“Treballem des de demandes de les contraparts del Sud” –confirmen també els responsables de Món 3 i de Bafalay. Tanmateix, inevitablement es plantegen molts interrogants. Per exemple, és possible pensar que uns projectes de “turisme sostenible”, com els que ambdues entitats realitzen, respectivament, a Mauritània i a Senegal, puguin sorgir d'una demanda local? És plausible que l'interès pugui ser “nostre”?

Des de Servei Solidari s'assegura que la responsabilitat última dels projectes és d'“ells” [els africans] però, de forma discordant, “els objectius els fixem nosaltres [la ONG]”, tot i el risc d'error (“els objectius que varem fixar eren massa alts i no s'assoliren ni de lluny”). Per Àfrica Viva, en principi també són “ells” els que decideixen, però consideren que la contrapart local no té prou capacitat per a dur a terme la gestió econòmica:

“Una vegada els varem deixar els diners i va ser bastant desastrós. Et trobes un magatzem sense sostre i (...) el diner se l'ha menjat la terra. Per això hem decidit que de la gestió del diner, de les compres, se n'encarregui F., fins que en un futur ells puguin ocupar-se'n tot sols. Però de moment ho veig difícil” ⁶⁷.

---

⁶⁴ Mans Unides prefereix referir-se a “socs locals”. El responsable entrevistat d'aquesta ONG declara: “[Tampoc] m'agrada parlar de beneficiaris, perquè pot sonar una mica a beneficiència, que fem caritat assistencial”.

⁶⁵ El representant de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària assevera, en aquest sentit, que els projectes de vida efímera són precisament aquells en els quals no s'ha sabut involucrar contraparts locals.

⁶⁶ Per a la representant d'Intermón-Oxfam, el cooperant expatriat és destinat a casos específics (programes molt sensibles, tals com governabilitat, petroli, emergències...). Aquesta ONG en compta amb uns 200, que treballem a 20 països del món.

⁶⁷ Aquesta conducta malversadora s'atribueix al fet que es tracta de “camperols que mai no han sortit del seu poble, que no han tingut cap estudi ni res de res, per la qual cosa és normal que no se'ls pugui demanar certes coses”. Al seu entendre, aquests camperols tampoc haurien de criar animals perquè “no són ramaders per cultura i tradició (...). Són coses que no entren a la seva realitat”.

Des de Bafalay es descriu una situació pràcticament idèntica: “Gasten més del que tenen, no saben estalviar. Per això, quan rebem una subvenció, la gestió la fan ells, però jo hi sóc present i cada més els demano les factures de les despeses”. En els comentaris de llur representant rellueixen totes les contradiccions que es presenten amb relació a la responsabilitat última dels projectes:

“La primera proposta [de la contrapart] era construir un hotel en meitat de la selva. Els diguérem que molt bé la idea de muntar un hotel per tal que vinguessin els turistes, però com s’havia de fer si no els podien oferir cap servei per culpa de l’electricitat, el transport, la salut? El poble no té ni aigua potable. Si no en tens per al poble, com vols donar-ne a l’estranger (...). Els varem convèncer que abans s’havien de solucionar altres prioritats. I a partir d’aquí s’inicià el projecte de ‘millora dels serveis bàsics’ (...).”

En el mateix sentit, són potser encara més il·lustratius els comentaris de l’interlocutor d’Arquitectes sense Fronteres:

“La contrapart participa en el que és la identificació del projecte i la descripció dels beneficiaris (...). Nosaltres podem incidir en el component arquitectònic (...). Ells fan la proposta de construcció d’una escola i nosaltres plantejem unes construccions que siguin adequades a l’àmbit, al clima, a la geografia (...), tenint en compte els materials d’allà (...). Però ells et plantejen coses que et porten a qüestionar el que fas, per que et diuen: ‘per què hem de treballar amb tova quan ho podem fer amb xapa’ –que no és el material més adequat? (...) Estàs creant unes expectatives des d’una posició de superioritat, de manera que sembla que tot allò que és bo està aquí i allò que és dolent allà. I et trobes en una situació totalment contradictòria, intentant convèncer-los d’utilitzar unes coses que tenen allà i que ells no volen”.

Per a Medicus Mundi és precís prosseguir el procés de descentralització emprès en la presa de decisions. Segons declara la seva portavoc, el respecte a les decisions de la contrapart arriba fins al punt d’acceptar alentir algunes actuacions per la manca de preparació d’alguna d’elles.

D’entre les ONGs estudiades, Metges sense Fronteres és l’única entitat que manifesta de manera diàfana que “mai no treballa amb contraparts”.

“Metges sense Fronteres [s’encarrega] des del disseny fins a l’execució final del projecte, passant per totes les fases. Tot està coordinat per MSF. Enviem els nostres equips de cooperants al terreny i allà es contracta la quantitat necessària de personal local [personal de seguretat, xofers, logistes, personal administratiu i sanitari, tant metges com infermers i infermeres] per tal que el projecte sigui viable (...) Quan els nostres equips [detecten] una necessitat (...) a la seu central es posa en marxa tota la maquinària per a fer possible el projecte. Hi ha vegades que es detecta a través d’agents internacionals, com l’ONU, la UNICEF o l’OMS (...)”⁶⁸.

---

⁶⁸ A diferència de Metges sense Fronteres, per a Metges del Món treballar amb contraparts és positiu i necessari.

Tot i deixant de banda el cas concret de Metges sense Fronteres, en analitzar les entrevistes i d'altres documents observem que la presència de les veus d'“allà” és escassa. També que les ONGs del Nord sovint se les apropien (Mans Unides s'autodefineix com “la veu del sud”, tot fent entendre que ells són “la veu dels sense veu” i que donen “la paraula a totes aquestes majories cada vegada més silencioses i (...) silenciades”⁶⁹. De fet, creiem que és possible que, en el subconscient, encara perduri la internalització de les velles representacions que exclouïen l'“altre” com a subjecte històric o, almenys, com a agent del desenvolupament –fins i tot entre els membres de les ONG que més rebutgen aquesta idea.

Sí, “són ells els que proposen...”. Però, “ells” qui són? De qui estem parlant?

Per a Ajuda en Acció, es tracta de

“Persones amb certa sensibilitat d'Àfrica (...), africans que estan compromesos amb els seus països, que han tingut la sort de tenir una sèrie d'oportunitats que no han tingut d'altres. Aquestes persones es posen a disposició d'altres persones, dels seus conciutadans, de les seves comunitats (...), són receptius a allò que els puguin dir des de les seves comunitats. I, a més, hi ha tota una metodologia escrita de diversos procediments de caire participatiu (...) de manera no s'imposi allò que a tu et sembla (...). Fins que a la fi tot m'arriba a mi”.

Des d'altres organitzacions es parla de líders comunitaris, de “coneguts” o “persones de confiança” que recullen les necessitats existents... Per a Intermón-Oxfam, “has de treballar amb els líders locals; són ells els que finalment manen i no tant l'organització amb la qual treballem”. Ara bé, es tracta en realitat de persones representatives de llurs comunitats? Per a Aigua per al Sahel, per formar part del que anomenen “comitès per a manteniment dels pous” fa falta “parlar les dues llengües: les persones que no hagin estat escolaritzades no saben francès (...) i, ja d'entrada, no tenen possibilitats”. Per altra banda, per a Educació Solidària també constituïrien la contrapart els missioners, “escolapis que porten vivint al Senegal 30 o 35 anys i que [asseguren sentir-se] més senegalesos que catalans i que pensen quedar-se allà fins a morir”.

És curiós observar que en totes les localitats on hi ha projectes, inclosos els pobles més petits, hi ha la respectiva “contrapart”. No serà que les pròpies ONGs contribueixen a crear-les a la seva conveniència?⁷⁰ En el cas de moltes d'aquestes ONGs, elles mateixes es constitueixen en contrapart (v. gr., els missioners estarien jugant de fet aquest rol).

---

⁶⁹ Per ser equànimes, cal aclarir que la voluntat d'esdevenir portantveu del Sud és per a dur a terme una acció reivindicativa sobre l'estament polític.

⁷⁰ A tall d'anècdota, des de Rai es comenta que una vegada es veieren obligats a expulsar el seu “contacte” en una zona, acusat de malversació, però tot seguit plantejaren al poble que “creés una entitat”.

Un responsable de Pallassos sense Fronteres és prou explícit quan manifesta –si es vol parcialment fora de context- que “les contraparts són mitjans a través dels quals arribem als beneficiaris...”. El representant de Veterinaris sense Fronteres anomena inconscientment un dels africans contractats com “el *nostre* representant congolès”⁷¹. El president d’Adane incorre en el mateix lapsus en definir un membre d’una contrapart moçambiquesa com “el *nostre* home a Moçambic”. A continuació assegura que en realitat molts dels africans amb qui es relacionen serien el que titlla d’“africans blancs”, persones que pròpiament no són d’*aquí* ni d’*allà*⁷².

Pot donar-se el cas que l’intercanvi intercultural que hom assegura mantenir amb la contrapart ni tan sols impliqui una relació interpersonal que suposi presència física. Sovint pot quedar reduït a reunions anuals entre els responsables d’una i altra organització destinades a l’avaluació i seguiment dels projectes. Des d’Akwaba s’assegura que “[tenen] una relació directa diària [amb la contrapart] a través de telèfon, d’email, etc. (...) Cada dos anys també es fa una reunió conjunta entre els dirigents de la contrapart i els dirigents de la nostra fundació per fer un pla director (...)”. La culpa d’una relació tan limitada, tanmateix, s’atribueix en aquest cas als conflictes bèl·lics. En la mateixa línia, la representant de Servei Solidari afirma: “Hi anem un parell de vegades l’any i per telèfon ens truquem almenys una vegada cada 15 dies”.

Cal esmentar que per a Medicus Mundi, per a Ulls del Món o per a Metges del Món –entre d’altres- les autoritats polítiques també es constitueixen en contrapart (amb elles se signen convenis de col·laboració), ja que puntualitzen que sense llur implicació els seus projectes no serien possibles o bé serien de més difícil realització. La Fundació Barcelona Sida 2002 fa costat al Ministeri de Sanitat de Senegal perquè donar suport al sistema públic forma part de “la seva filosofia”⁷³. La col·laboració amb les administracions públiques també es produeix, en part, en el cas d’Adane, que proporciona infraestructura escolar a diversos països africans, i també en el d’altres ONGs que estan igualment implicades en projectes d’aquest caire (Ndennden Nogol-len, Santa Perpètua Solidària...). Des d’Acció contra la Fam es diu que, pel que fa a l’ajuda d’emergència, “les autoritats polítiques juguen un paper molt important”, ja que sense elles podria estar en perill la pròpia

---

⁷¹ Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

⁷² Les cursives tenen una finalitat emfàtica.

⁷³ Paral·lelament, també col·labora amb grans consorcis industrials locals, com la *Compagnie Sucrière* senegalesa.

“sostenibilitat” dels projectes. Igualment, per a Metges sense Fronteres cal “tenir relacions amb les institucions –quan funcionen-, amb els governs, [però també] amb les comunitats (...), amb els representants de les comunitats per tal que integren el projecte a la seva realitat, per tal que se l’apropriïn”⁷⁴. La posició de Gramsc és més ambigua, ja que tot i que ocasionalment treballen amb les administracions públiques, són conscients que aquestes “et volen utilitzar per als seus interessos polítics (...), per la qual cosa cal anar amb peus de plom”. Per últim, des de Mans Unides es manifesta que ells “mai no han negociat ni treballat –tampoc finançat a- amb institucions públiques ni governs. Sempre han buscat plataformes d’un llarg recorregut democràtic”.

Per a Creu Roja, “la contrapart sempre és Creu Roja [local]”. De les paraules de la representant de la Federació d’Associacions de Veïns de Lleida-Gent gran es dedueix que no té clar qui és la contrapart ni qui impulsa els projectes en els quals col·laboren.

En un altre sentit, s’observa que pocs africans reben l’oportunitat de visitar el nostre país per intercanviar experiències –com també són pocs els africans residents que hi col·laboren-, malgrat que totes les organitzacions, en teoria, ho veuen convenient (“pretenem que vinguin aquí, a Catalunya, per tal que coneguin i puguin relacionar-se amb d’altres entitats”⁷⁵). L’interlocutor d’Adane tracta d’argumentar l’escassetat de visites afirmant que “això és massa car”. Igualment, la representant d’Acció contra la Fam manté que “és una qüestió de fondos”. Quan es produeixen, les persones convidades acostumen a ser dirigents locals o membres directius de les contraparts (*courtiers en développement*). L’Associació Catalana de Residents Senegalesos ha convidat gent d’ONGs senegaleses per tal que expliquin les seves experiències o que parlin del tema dels drets humans. També conviden anualment una autoritat política del Senegal (el 2001 varen convidar el Ministre d’Afers Exteriors d’aquell país). Per la seva banda, Intermón-Oxfam convida “gent molt representativa de les nostres contraparts, que venen aquí a donar xerrades durant un parell de setmanes (...), a parlar dels reptes del Sud i del treball que fem”). Aigua per al Sahel comenta que la directora de la seva contrapart a Burkina Faso ha vingut un parell de vegades i “li hem fet fer conferències”. Veterinaris sense Fronteres es planteja la possibilitat, en un termini de 3 o 4 anys, d’arribar a portar a Catalunya camperols

---

⁷⁴ Per al representant d’aquesta ONG, és important l’apropiació del projecte per part de la gent perquè “sempre que entrem en un país tenim un pla de sortida, o sigui, no anem a un país per a quedar-nos, no volem substituir ningú”.

⁷⁵ Cfr. transcripció de l’entrevista a Lliga dels Drets dels Pobles.

dels països del Sud per tal que puguin explicar llurs maneres de produir. Per últim, Metges del Món destaquen el paper de la immigració com a font de coneixement.

Segons reconeixen diversos responsables de les ONGs entrevistades, els tipus d'intercanvi que es produeixen, extremadament limitats, tal vegada puguin proporcionar satisfacció, però no tenen transcendència real pel que fa als hàbits organitzatius.

Parlant a través de traductor

Malgrat que, en general, les ONGs manifesten valorar positivament el coneixement de les llengües africanes (Intermón-Oxfam inclús ha finançat programes d'educació bilingüe), en canvi el desconeixement de les mateixes és una constant. Tampoc s'entreu cap tipus d'iniciativa per al seu aprenentatge (no deixa de ser anecdòtic que alguna entitat, com l'Associació Catalana de Residents Senegalesos, imparteix cursos d'aprenentatge de les "llengües nacionals" senegaleses wolof i pular).

Abans s'ha escrit, amb relació a l'ús de les llengües, que els cooperants catalans de la pràctica totalitat de les ONGs entrevistades reconeixen que utilitzen les antigues llengües colonials (sobretot francès i anglès, però també portuguès, que són idiomes "oficials") per a comunicar-se⁷⁶ i que aquest fet és en si mateix contradictori amb qualsevol intent d'impuls intercultural. Per a la representant d'Intermón-Oxfam, que els cooperants tinguin coneixements en llengües africanes seria tot "un luxe", atès que sovint ja es presenten problemes per a trobar gent que domini les de treball. Per la seva banda, el representant de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària afirma que "seria un lio (...) aprendre'n no sé quantes". Des d'Agermanament sense Fronteres se'ns confirma que "les llengües locals no es tenen en compte, [malgrat] que sabem dir algunes coses que ens agraden tant a nosaltres com a ells. Els alegra quan els dius quelcom". Per al president d'Adane aquest desconeixement no seria tan problemàtic si hom pensa que moltes de les llengües anomenades "locals" no assoleixen l'oficialitat.

El representant d'Educació Solidària manifesta que, encara que a Senegal es parlin llengües com el diolà o el wolof, a les seves escoles l'ensenyament s'imparteix majoritàriament en francès, la "llengua oficial", perquè

---

⁷⁶ Mans Unides, d'acord amb les opinions del seu representant, constituiria una excepció. Els voluntaris no reben cap formació en llengües africanes perquè "normalment ja busquem a gent que les domini (...) El meu sogre hi ha estat 24 anys i parla un swahili impecable".

“Si després els nois volen seguir estudiant, han de conèixer i aprendre a dominar el francès. El dia que a Senegal canviï la política educativa i es digui tot en wolof, doncs canviarem”⁷⁷.

Ahora, per al representant de Bafalay, “el diolà és la llengua que utilitza [la població] però que no s’escriu i el francès és la llengua que s’escriu”. Continua dient:

“Quan es fa un projecte, tot es redacta en francès i a mi m’agradaria fer-ho en diolà, perquè té una gramàtica i, a més, el Ministeri d’Educació de Dakar està començant a normalitzar les llengües d’aquest país. Un dels aspectes culturals a potenciar seria el de les llengües locals”.

Per altra banda, un dels interlocutors de Setem manté que “per a un viatge de 15 dies no et posaràs a aprendre swahili”. Això no obstant, de vegades “ni tan sols amb l’idioma oficial tens capacitat de comunicar-te”, ja que sovint “vas a un llogarret a visitar productors que no parlen l’anglès”. Conclou que “naturalment, es pot preveure la possibilitat que algú faci d’intèrpret”⁷⁸.

Des d’Acció contra la Fam coincideixen en exigir als cooperants només el coneixement de les llengües europees oficials.

“Òbviament, quan vas a una comunitat a donar formació sanitària o nutricional ens acompanya un traductor o una persona de la mateixa comunitat que conegui les seves llengües i faci d’intèrpret (...). És un gran avantatge perquè, a banda de parlar la mateixa llengua, coneix a fons la realitat de les comunitats”.

La interlocutora d’Àfrica Viva confirma que “et pots trobar que en una mateixa localitat es parlin tres o quatre llengües” i no hi ha més remei que fer ús d’un traductor. D’aquesta manera

“Quan vols dir-los alguna cosa ho diem en francès a qui fa de traductor; ell ho tradueix a les tres o quatre llengües diferents i espera les respostes en aquestes tres o quatre llengües. A continuació ens ho tradueix al francès. I si ha vingut algun espanyol amb nosaltres, encara es fa més etern”.

De manera similar, la interlocutora d’Intermón-Oxfam s’expressa en aquests termes:

“De vegades tradueixes dues vegades, perquè tradueixes a l’idioma oficial i després a la llengua local. Però en un mateix poble també es poden parlar dues llengües. Quan vaig estar a Togo, hi havia un poble on una meitat de la població no entenia l’altra. S’havia de traduir tres vegades (...). Era una mica estrany, però és així”.

Aquest traductor, fa també d’intermediari, de filtre... (fent verídica aquell vell i conegut adagi segons el qual *traduttore traditore*)?

---

⁷⁷ L’interlocutor d’aquesta ONG precisa que en alguna escola adaptada l’escolarització comença en wolof i el francès s’introdueix progressivament.

⁷⁸ Per a vèncer possibles problemes de comunicació, Veterinaris sense Fronteres fa ús de tècniques alternatives, tals com els “paperògrafs”, amb dibuixos de vaques i altres animals i d’estris quotidians.

Com es veu l'Àfrica Negra?

El mateix conjunt de valors sobre els quals es construeix l'al·ludida oposició entre “modernitat” i “retard”, entre “desenvolupament” i “subdesenvolupament” –en suma, entre “normalitat” i “anormalitat”- es manifesta de manera extrema quan es tracta de representar l'Àfrica Negra, la seva població i els actors que, d'una o altra manera, hi interactuen. Costa escapar dels estereotips⁷⁹. A la pregunta de quins aspectes d'Àfrica mereixen destacar-se, el representant d'Adane entrevistat manifesta: “Fonamentalment que allà falta molt [moltes coses] i aquí sobra massa”. I l'entrevistat de Bafalay ho corrobora afirmant: “[Mirem Àfrica] amb ulls d'occidentals, d'europèus, de capitalistes... i el que veiem és un Àfrica subdesenvolupada, on la gent es mor de gana (...) Allà la gent és molt pobre i ha de viure amb molt poques coses”.

La imatge associada a les institucions que promouen programes de cooperació transmet, en bona mesura, la idea de “competència”, “iniciativa”, “eficiència”, “professionalitat”, trets que suposadament caracteritzen els “nostres” països (“som conscients que salvem milions de vides cada dia i sabem que queda per fer moltíssim que no està només en les nostres mans”⁸⁰). En el cas concret de les ONGs, caldria afegir també “flexibilitat”, “representativitat” i “transparència” (“nosaltres treballem des de la màxima transparència, eficàcia i eficiència; tenim auditories externes”⁸¹).

En canvi, els africans continuen en bona mesura essent representats destacant, com a trets rellevants, la seva “invalidesa” o la seva “fragilitat”, per ventura la seva “passivitat” o la seva falta de realisme, el caràcter escassament pràctic de la seva conducta o les seves dificultats per a organitzar-se (la seva “irresponsabilitat”). Des del nostre punt de vista, tota desviació del nostre ideal de societat és considerada una anomalia. Malgrat que les ONGs procurin no jutjar obertament la població –menys encara en termes morals-, no deixen de remarcar igualment aquestes mancances, llur inseguretat o llur falta de preparació –que, a més, s'agreugen en aquells grups de població que s'estimen especialment

---

⁷⁹ Ja s'ha assenyalat que aquesta visió estereotipada no és excloent d'Àfrica, essent extensible a d'altres continents i cultures. A l'entrevista a la responsable d'una gran ONG, aquesta descriu Sri Lanka com “una zona on hi ha guerrilles *musulmanes (sic)* extremes”, malgrat que el anomenats “tigres tamils”, que reclamen la independència dels territoris del nord-est de l'illa, no professin l'islam.

⁸⁰ Cfr. transcripció de l'entrevista a Metges sense Fronteres.

⁸¹ Cfr. transcripció de l'entrevista a Mans Unides.

vulnerables: infants, dones, minories ètniques.... A través d'aquest filtre, els africans sembla que reclamin que se'ls ajudi.

El fracàs del desenvolupament acostuma a ser atribuït a la feblesa estructural de la societat, a les insuficiències materials o, simplement, a la fatalitat. El pes de la tradició, tanmateix, també pot arribar a ser determinant. Així, el representant de la Lliga dels Drets dels Pobles afirma:

“Àfrica és diferent. [Els africans] viuen més relacionats amb el que és la tradició, amb el medi ambient. No estan tan influïts per les tecnologies com nosaltres. Clar, nosaltres no hem d'aprendre a recollir patates per menjar (...). Per a ells no és important saber fer funcionar el microxip, perquè el primer que han de fer és sobreviure en unes condicions bàsiques”⁸².

Servei Solidari contraposa l'“eficàcia” i l'“eficiència” en ambdós hemisferi. “Si prens com a barem el d'aquí, [te n'adones] que allà tarden més a fer les coses. Potser es dedica més temps a d'altres coses (...). Allà es prenen el seu temps”. O també: “Al Primer Món, per la manera de treballar, de planificar, tot està estructurat. En canvi allà moltes vegades les coses no funcionen. Potser per talls elèctrics, o perquè hi ha una festa [i tot s'atura]”.

Per a la responsable de l'esmentada ONG, els africans “funcionen molt per amiguisme, endolls...”. Per a la representant de Món 3, “els has d'estar matxucant, des del primer dia els has de remarcar que tu no hi seràs sempre, perquè sembla que encara necessitin algú”. L'interlocutor de Metges del Món els defineix com a “molt vius”, dotats d'una “malícia africana” que els porta a “aprofitar-se del *blanquet* [el cooperant]”⁸³.

D'altra banda, per a Bafalay, a l'Àfrica es troba a faltar una autèntica “cultura nacional”. El seu representant ho expressa amb aquestes paraules: “A la cultura africana hi ha quelcom que no funciona (...). El sentiment de pertinença és menys ampli, [estan arrelats] al grup, al clan, no al país o a la ciutat”.

A banda del “fet de viure més en comunitat”, el “respecte cap a les persones més grans” i llur “generositat” i disposició a l'acollida –trets que també són ressaltats per la pràctica totalitat de les ONGs-, la interlocutora d'Ulls del Món destaca la característica següent: “[Tenen una] forma de veure la vida tan positiva, que no es preocupen per res, perquè pensen que tot es resoldrà”.

Això no obstant, essent conscient de les contradiccions en les quals s'acostuma a incórrer, el portantveu de Rai es veu obligat a reconèixer que “Àfrica

---

⁸² L'interlocutor de l'esmentada ONG transmet una imatge dels africans com a persones sempre disposades a barallar-se per conflictes tribals: “Allò que no podem fer és posar gent de les diverses ètnies en una mateixa sala i dir-los que vindrà un metge cubà a visitar-les”.

⁸³ Cal precisar que l'interlocutor de Metges del Món en cap cas condemna el fet que els africans vulguin aprofitar-se del *blanquet*.

no és [el continent] de la mort, de la fam..., també és rica". Per a Akwaba, cal fer entendre que "Àfrica no és només conflicte, fam, guerra". Cal combatre "el prejudici de la imatge que es té d'Àfrica; intentar canviar aquesta imatge, intentar veure d'altres parts d'Àfrica (...)". Per a Intermón-Oxfam, "hi ha molts clixés que cal canviar". Igualment, per al portaveu d'Arquitectes sense Fronteres és important "no donar una imatge d'inferioritat" d'Àfrica. Des de la Fundació Barcelona Sida 2002 s'afirma que "[els africans] tenen un munt d'idees que no poden desenvolupar per manca de recursos i d'oportunitats, però tenen imaginació i ganes de fer coses". Des de Mans Unides es corrobora aquesta impressió: "Aquesta gent [els africans] no està mancada de creativitat ni d'imaginació, ni d'il·lusió ni d'entusiasme. De l'única cosa de què estan mancades és de diners"⁸⁴.

L'Àfrica en la lletra impresa

A la documentació examinada que ens han proporcionat les pròpies ONGs en el decurs de les entrevistes realitzades⁸⁵, perdura aquesta mateixa visió estereotipada de l'Àfrica sud-sahariana, que és presentada passiva i dependent⁸⁶. Amb escàs esperit crític, les ONGs apareixen reiteradament com a protagonistes de la informació i els africans, en el millor dels casos, no deixen de ser uns actors secundaris que surten a les fotos⁸⁷.

Hom constata que, en ocasions, l'intent de donar un punt de vista més esperançador de l'Àfrica contrasta fortament amb una lectura pessimista i àdhuc catastrofista de la seva situació, que sembla enquistada en el nostre subconscient col·lectiu. A títol d'exemple, des d'Ajuda en Acció s'escriu que malgrat que "en el darrer any, la situació del continent ha experimentat una milloria en termes d'estabilitat", això no obstant "els conflictes interns continuaran essent una plaga a

---

⁸⁴ El mateix representant de Mans Unides declara: "De l'Àfrica interessen els diamants de Sierra Leone, el coltan del Congo, l'or, les matèries primeres. I practiquem una política perversa: els imposem el lliurecanvi (...) I la història de l'esclavatge? Tenim un deute històric i un deute ecològic enorme amb el Sud".

⁸⁵ Consta de 18 memòries, 17 opuscles, 16 tríptics, 22 fulletons, 33 butlletins o revistes, 8 targes, 1 llibre de projectes, 1 manual del voluntari, 1 llibret amb narracions, 2 guies didàctiques, 5 punts de llibre i 1 CD.

⁸⁶ Hi ha coincidències d'opinió a Nerín (2005).

⁸⁷ Vegeu, *v. gr.*, Enginyeria sense Fronteres, *Memoria de Actividades 2004*; Medicus Mundi, *Memòria 2004*; Santa Perpètua Solidària, *Memòria 2004*; o Ulls del Món, *Memòria d'Actuacions 2004*, que descriuen la tasca realitzada per les respectives ONGs i els resultats assolits, sempre satisfactoris. L'al·ludit protagonisme de les ONGs pot està inclús encarnat en personatges concrets, cas del missioner Carlos, *alma mater* d'Adane. Vegeu Adane, *Memòria 2004* i publicitat.

l'Àfrica; les guerres civils s'estenen d'est a oest del continent"⁸⁸. Tant en els butlletins de Metges sense Fronteres, com en els de la Fundació Barcelona Sida 2002 o de Metges del Món –aquests darrers en general més ponderats- s'alerta repetidament de la vulnerabilitat i precarietat de vida de la població africana, afectada pels estralls de la Sida, per la malària, per la febre de Marburg, pel tracoma o per la violència⁸⁹. En un dels butlletins de Metges sense Fronteres s'escriu, en to apocalíptic: “una població civil [es refereix a la de Somàlia, però probablement seria extensible a moltes altres] abandonada a la seva sort”⁹⁰. En un dels d'Acció contra la Fam, es llegeix que “Malawi [segurament podria intercanviar-se el nom d'aquest país per uns quants altres] crida en silenci”⁹¹. I en un dels butlletins de Metges del Món s'escriu: “Txad [el nom d'aquest país possiblement també seria intercanviable], el *tsunami* africà”⁹².

Eventualment en algunes publicacions es parla de la necessitat d'enfortir la participació de la població local en els projectes, d'incorporar-hi els valors socials i comunitaris... Valgui també d'exemple que Veterinaris sense Fronteres, en un dels seus fulletons, recorda que “tenim molt d'aprendre de les poblacions indígenes, dipositàries de coneixements valuosos i venerables tradicions”⁹³. Tanmateix, poques vegades s'hi troben al·lusions explícites a la idea d'interculturalitat i, de fet, ni tan sols hi ha referències evidents a la manera de com el context sociocultural s'incorpora al projecte o de com hi participa la població⁹⁴. Un recurs substitutori freqüentment emprat per a expressar aquesta idea d'interculturalitat que sembla absent de la lletra impresa és la il·lustració, en forma d'imatges de gent de diferents indrets del planeta⁹⁵.

D'altra banda, cal assenyalar que el discurs escrit i el discurs oral de les entrevistes realitzades molt sovint no coincideix. Mentre que en aquestes darreres, els interlocutors acostumen a afirmar tenir present l'aspecte intercultural en els seus

---

⁸⁸ Cfr. Ajuda en Acció, *Memòria 2004*.

⁸⁹ Vegeu Metges sense Fronteres, *MSF*, 50, 54, 55, 59, 60 i 62; Fundació Barcelona Sida 2002, *BCN Sida*, 2, 3 i 4; i Metges del Món, *Médicos del Mundo. Revista trimestral*, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 9.

⁹⁰ Cfr. Metges sense Fronteres, *MSF*, 60.

⁹¹ Cfr. Acció contra la Fam, *Acción Contra el Hambre*, 32. Article il·lustrat amb fotografies d'infants amb un semblant trist, àdhuc amb la panxa inflada i en dures activitats laborals.

⁹² Cfr. Metges del Món, *Médicos del Mundo. Boletín mensual para socios y socias*, 18.

⁹³ Cfr. Veterinaris sense Fronteres, publicitat.

⁹⁴ Vegeu Agermanament sense Fronteres, *Memòria 2004, Agermanament*, 24-25 i *Agermanament*, 26; Aigua per al Sahel, publicitat; Arquitectes sense Fronteres, *Memòria 2005*; Associació Catalana de Residents Senegalesos, publicitat; Bafalay, *Memòria 2005*; Federació d'Associacions de Veïns de Lleida-Gent gran, publicitat; Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol-len, publicitat; i Pallassos sense Fronteres, *Memòria 2004*.

⁹⁵ Vegeu Akwaba, *Memòria*; Servei Solidari, *Memòria 2004*; Intermón-Oxfam, publicitat; i Mans Unides, publicitat.

projectes, en canvi aquest fet no queda convenientment reflectit en el material imprès (malgrat que probablement no tingui aquest objectiu, pensem que aquesta absència és mínimament significativa i reflexa algunes inconsistències) que, puntualment, pel tractament donat a alguns temes, fins i tot pot arribar a semblar frívol⁹⁶. L'al·ludida contradicció és prou evident en el cas d'algunes ONGs, com Mans Unides. A la documentació proporcionada no llueix el contingut interculturalista que desprenen els mots del seu representant. Ben al contrari, de vegades la pretesa vocació intercultural es veu substituïda per unes formes de discurs d'allò més paternalistes (testimoni de missioners que denunciïn el tràfic il·legal d'armes i l'espoliació dels recursos naturals d'Àfrica o que es fotografien amb nens-soldat beneficiaris d'un programa de reinserció)⁹⁷, que es plantegen la transmissió dels valors cristians a les poblacions del Sud ("Jesucrist Ressucitat, Salvador de tots, única esperança dels pobles" –escriu un bisbe en una de les publicacions), etc.⁹⁸. Aquest paternalisme també està ben present a la documentació de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària: els protagonistes estel·lars de la informació són els propis membres de la "caravana", que esdevenen uns "reis mags" que reparteixen regals⁹⁹.

Una de les poques excepcions a la norma la constitueix Etane. En la documentació recopilada la temàtica cultural és força present. En un dels seus opuscles s'afirma que "[Etane] pretén contribuir a millorar el coneixement de la realitat cultural, social, política i econòmica de l'Àfrica Negra". Constata una "manca d'interès envers el que suposa la cultura i el fet africans", a la qual cosa hi contribuiria "la repetició de tòpics seculars creats pels europeus des dels primers contactes entre ambdues cultures". Justament un dels objectius dels seus programes de sensibilització és "tractar d'eliminar poc a poc els tòpics i simplificacions que existeixen sobre Àfrica". Amb aquesta finalitat, organitzen un seguit de "tallers i activitats interactives" (cuina, contes, jocs, pentinats i màscares, música, balls i danses africanes) –l'interlocutor d'aquesta ONG ja les anuncià en el decurs de l'entrevista- que, tanmateix, reproduïxen en bona mesura part dels tòpics que afirmen combatre¹⁰⁰. També han publicat una *Guia didàctica*, destinada a estudiants

---

⁹⁶ Cas de les "vacances solidàries" publicades per Setem.

⁹⁷ Vegeu Mans Unides, *Butlletí Mans Unides. La Veu del Sud*, 22 i 25.

⁹⁸ Cfr. Mans Unides, *Memòria 2004*. Vegeu també Manos Unidas, *La paz anda por casa. Cuaderno de familia 2001/2002*. Des d'un punt de vista oposat, Pallassos sense Fronteres manifesta no "[volar] 'educar' ni 'formar' a aquestes poblacions, defugint sempre de tot tipus d'activitat 'evangèlica' o salvadora". Cfr. Pallassos sense Fronteres, *Memòria 2004*.

⁹⁹ Vegeu Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària, *Memòria 2005*. En la pròpia publicitat, les entitats col·laboradores i els *sponsors* tenen major relleu que els africans.

¹⁰⁰ Cfr. Etane, publicitat.

de nivell d'ESO i Batxillerat, amb el propòsit que els alumnes “adquireixin un bon nivell de coneixement d'una realitat desconeguda i siguin capaços de discernir i opinar amb objectivitat i esperit crític respecte a les relacions entre els països industrialitzats i els empobrits, amb l'Àfrica Negra com a paradigma d'un model de relacions injustes necessitades de canvis radicals”¹⁰¹.

Una altra ONG que, a través del seu material imprès, sembla que atén els factors culturals és Educació Solidària, que ha publicat uns opuscles amb narracions en diolà traduïdes al català i un curiós llibret (*Històries del Senegal*), en el qual es descriuen diversos episodis de la vida quotidiana de la població senegalesa urbana i rural per tal que des d'aquí arribem a adonar-nos que, més enllà d'algunes diferències, tots compartim esperances i inquietuds. La Lliga dels Drets dels Pobles presenta un opuscle que té un cert interès, titulat “Àfrica: mirada blanca, mirada negra”, carta de presentació d'una exposició fotogràfica. Per la seva banda, Veterinaris sense Fronteres només dóna veu, en forma d'entrevista publicada en un dels seus butlletins, a uns beneficiaris d'Uganda als quals se'ls varen lliurar unes cabres¹⁰².

En un altre sentit, cal destacar que els butlletins de Món 3 guarden un to crític que curiosament no es manifesta prou en l'entrevista. En ells s'hi troben demolidores condemnes a les actuals formes de cooperació, que –segons els articulistes- “es converteix, directament, en un mecanisme estructural més de consolidació de la nova globalitat”¹⁰³. Els d'Inter món-Oxfam, com els de tantes altres ONGs, no s'allunyen pel seu to de la més estricta correcció política.

Una visita a les pàgines *web* de les ONGs examinades permet observar que només hi ha referències explícites a la interculturalitat a les d'Etane (es fa esment a la “gestió de projectes i programes interculturals”), Rai (a banda de les referències incloses en la pròpia denominació de l'ONG, es fa esment a l'organització de “tallers de cultura de pau, interculturalitat, comerç just, intercanvis comercials i viatjar per Europa de bon rotllo”), Akwaba (convocatòria d'unes “jornades interculturals” a l'Hospitalet de Llobregat), Santa Perpètua Solidària (realitza “colònies d'estiu amb l'objectiu de fomentar la interculturalitat”), Setem (ofereix “estades interculturals a

---

¹⁰¹ Cfr. Etane, *Guia didàctica*.

¹⁰² Vegeu Veterinaris sense Fronteres, *Veterinarios sin Fronteras. Revista*, 27.

¹⁰³ Cfr. Món 3, *Butlletí Informatiu*, 107. Els mateixos autors, en un butlletí anterior, també escriuen que “la cooperació per a un desenvolupament autènticament social, humà i sostenible només pot orientar-se contra la nova estructura del sistema i definir-se aleshores com una cooperació per a la desconexió d'aquest sistema”. Vegeu Món 3, *Butlletí Informatiu*, 106.

països del Sud” juntament amb una agència de viatges) i Veterinaris sense Fronteres (s’anuncia una “fira intercultural” i es manifesta la necessitat de “[fomentar] els intercanvis i trobades entre tècnics i productors de diversos països”). A la de Gramc, s’hi llegeix la següent declaració:

“Gramc posa l’accent en (...) l’educació d’actituds favorables a la solidaritat i convivència multicultural (...). [Cal] potenciar al màxim la solidaritat, el respecte mutu, la convivència i qualsevol altra actitud cívica positiva entre el grup cultural majoritari i aquelles minories culturals que de manera temporal o permanent s’estableixin entre nosaltres (...). [Cal] aprendre dels altres: donar a conèixer les manifestacions creatives dels diferents col·lectius (...) per tal de sensibilitzar que no hi ha cultures superiors ni cultures inferiors, sinó que la diversitat ens enriqueix a tots (...). [Cal] denunciar i lluitar (...) contra els intents institucionals o socials d’assimilació anul·ladora de les característiques pròpies de la identitat de les minories. Impulsar un concepte flexible i dinàmic de les moltes identitats que conflueixen en un mateix espai vital, inclosa la del grup majoritari, que garanteixi el respecte als orígens i a la pròpia cultura, però també la capacitat de crítica i de canvi, sense imposicions alienes”¹⁰⁴.

A la pàgina *web* de Bafalay s’hi troba tan sols una referència a “enfortir els lligams d’intercanvi nord-sud per tal d’assolir un desenvolupament integral, equilibrat, durable i sostenible...”; a la d’Agermanament sense Fronteres, a que els “pobles del Sud [s’han de tractar] com a germans”; a la d’Aigua per al Sahel, a que “la solidaritat consisteix en caminar junts i aprendre dels pobles on enviem l’ajut”; i a la de Medicus Mundi, a que “[aposten] per projectes que incorporen la perspectiva antropològica, que posin l’accent no només en les dificultats de tipus sanitari, sinó també en les dificultats d’índole cultural” (la qual cosa els diferencia molt clarament dels posicionaments explicitats per altres ONGs de l’àmbit sanitari).

Cal esmentar que la pàgina *web* de Mans Unides es titula “La veu del Sud”.

El missatge publicitari

És sabut que un dels aspectes que caracteritzen el ‘postmoralisme mediàtic’¹⁰⁵ dels nostres dies és la primacia de l’actualitat escenificada –allò real, però a distància– sobre els valors. A causa de això, i ja que sense imatges no hi ha indignació, les ONGs utilitzen amb profusió els recursos visuals, que incorporen en qualitat d’arguments.

---

¹⁰⁴ Cfr. <http://www.gramc.org>

¹⁰⁵ L’expressió correspon a Lipovetsky (1992).

Amb relació al tractament de la imatge publicitària, cal reconèixer que els motius gràfics cada cop es dediquen menys a mostrar les abans recurrents fotografies de nens desnudats, de camps de conreu erms..., malgrat que això no significa, ni de bon tros, que hagin desaparegut del tot de llur publicitat. Potser com a conseqüència directa dels codis de conducta que han subscrit una majoria d'elles (la interlocutora d'Acció contra la Fam ho fa explícit a l'entrevista), que impedeixen difondre imatges truculentes, misèrrimes o que puguin danyar la integritat o sensibilitat del subjecte representat, hom busca també donar una visió més esperançadora, presentant els resultats positius de la cooperació (escoles i hospitals construïts, persones en actitud de treball, nens els llavis dels quals esbossen un somriure agraït...). Així s'expressen des d'Ajuda en Acció: "Sempre se'ns acusa de mostrar una imatge de les dificultats que viuen aquests països, que veritablement existeixen i hem de mostrar, però la realitat no és només això i [cal donar a conèixer] d'altres aspectes". Per al representant d'Educació Solidària, "[el codi ètic] està latent d'alguna manera", per la qual cosa "[intenten] no utilitzar imatges de nens que puguin ser esfereïdores o que els representin implorant pietat (...). [Volem] apropar Àfrica [mostrant] una part de la vida quotidiana, el dia a dia, la festa, l'alegria, que no es transmeten moltes vegades". A la vegada, el representant de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària assenyala que pretenen "donar a conèixer com viuen, com treballen, quines preocupacions tenen, com pensen les dones, com juguen els nens", intentant transmetre "la idea positiva que treballant junts podem canviar les coses". L'interlocutor de Metges del Món manifesta igualment que en les seves campanyes publicitàries sempre es destaquen "aspectes positius: mai no veuràs nens plorant, amb la panxa inflada, malalts de Sida (...); sempre imatges de la vida quotidiana (...) que criden a l'esperança". Tanmateix, "podem defugir dels estereotips?" –es pregunta atinadament Aigua per al Sahel en un fulletó¹⁰⁶.

La representant de Creu Roja comenta:

"[A la campanya publicitària] 'Àfrica té solució' ens varem marcar tres eixos temàtics, que eren Sida, conflictes i fam. En base a això s'intentà transmetre un missatge que no fos negatiu, sinó mostrar les capacitats i la fortalesa que té la societat civil africana per fer front a aquests problemes. Així, no es parlava de fam, sinó d'alternatives agrícoles; no es parlava de conflictes, sinó de polítiques de pau; i no es parlava de Sida com a discriminació, sinó de quines són les polítiques tant públiques com privades per fomentar la convivència amb persones afectades pel VIH. Bàsicament [volíem] deixar de victimitzar [Àfrica] i deixar de pensar que ells [els africans] no són capaços de trobar una alternativa als seus problemes".

---

¹⁰⁶ En el mateix fulletó d'Aigua per al Sahel, també es formula la pregunta de "quin paper juga la subjectivitat del fotògraf en el moment de la representació de l'altre".

Per la seva banda, des de la Lliga dels Drets dels Pobles es diu:

“Pretenem no repetir aquestes imatges de l'Àfrica de la Sida, de la guerra, de la fam, de la corrupció. Som conscients que aquesta realitat existeix, i també som conscients que aquestes imatges són constantment bombardejades pels mitjans de comunicació (...). Nosaltres intentem fer de contrapès. Evidentment podríem fer una exposició fotogràfica amb nens de la guerra o amb nens amb la panxa inflada. Podríem fer-ho, però preferim l'altra opció, que és un Àfrica real, que és l'Àfrica de les cultures, de la quotidianitat, un Àfrica de gent que passeja tranquil·lament pels carrers com aquí”.

Això no obstant, des d'Intermón-Oxfam es reconeix que hi ha certa contradicció entre dues necessitats que se solapen: per una banda, l'exigència de canviar el clixé tradicional del que és Àfrica; i, per l'altra, el deure de captar fons per als projectes (“el departament de comunicació i *marketing* també ha de pensar en el públic”).

En aquest sentit, per a discriminar l'atenció del receptor anònim, les ONGs en general acaben sotmetent-se a les obligacions que imposa la publicitat. De tal manera, es valen d'un llenguatge gràfic escassament reflexiu, que prioritza encara l'efectivitat de la imatge impactant (“Amb una imatge més cridanera potser s'aconseguirà despertar l'interès d'algú i, després, aquesta mateixa persona pot descobrir d'altres aspectes i anar aprenent”)¹⁰⁷ i que no deixa de subratllar una imatge de feblesa i fragilitat de les poblacions *ajudades*¹⁰⁸. Així es reconeix des d'Agermanament sense Fronteres:

“En les portades de dos o tres [butlletins] consecutius hi apareixien sempre nens. No un nen desnodrit [sinó] alegre, però sempre la imatge de nens com indefensos (...). Això s'ha d'arreglar. [S'hauria] de mostrar una imatge d'Àfrica treballadora (...), els treballs que fan, una altra imatge”.

---

¹⁰⁷ Cfr. transcripció de l'entrevista a Ajuda en Acció.

¹⁰⁸ Vegeu Nerín (2005)

Fig. 1

Font: Mans Unides, *Mans Unides*, 25

Fig. 2

Font: ACH, *Acción contra el Hambre*, 32

Però tal qual succeeix amb tot tipus de publicitat, les formes utilitzades per a aproximar el missatge a l'audiència, tractant de despertar en ella algun tipus d'emoció –tal vegada un sentiment de compassió- que la identifiqui amb la problemàtica que s'exposa, també corren el risc d'acabar devaluant el seu contingut i restant-li credibilitat. Tal i com reconeix la mateixa representant de Creu Roja, “la gent ja està molt acostumada i [ja] no és sensible a la imatge del nen amb la panxa inflada”.

Això no obstant, en general es pot afirmar que existeix una clara tendència a transmetre aquesta visió d'indefensió quan es tracta de recaptar fons –malgrat que aquest registre no s'utilitza exclusivament en aquesta situació-, que es revelaria fonamentalment en aquella publicitat destinada a un públic indeterminat i desconegut. Per contra, allò que podríem anomenar “repertori participatiu” es manifestaria principalment en cert tipus de documents que, per la seva condició, requereixen reflexions més profundes (articles periodístics, publicacions...), en declaracions públiques en fòrums o en actes davant d'una audiència conscienciada que no necessita ser convençuda, en entrevistes en els mitjans de comunicació –per descomptat, també en les entrevistes mantingudes amb nosaltres en el decurs d'aquesta recerca-, en la redacció dels projectes i en els contactes amb organitzacions i institucions del Tercer Món i amb la seva població. Amb aquest

repertori, les ONGs intentarien demostrar, d'una banda, que malgrat allò que pogués deduir-se de la publicitat, no practiquen la caritat, sinó que exerciten la solidaritat; i, per l'altra –i en sintonia amb això-, procurarien construir una imatge de si mateixes que les allunyés d'aparèixer com instruments d'imposició.

En qualsevol circumstància, les ONG s'autorepresenten com puntals en la transformació i desenvolupament de les societats africanes i en la millora de les condicions de vida de la població. Invariablement tendeixen a ressaltar la seva contrastada competència, professionalitat i eficàcia, fins i tot la seva audàcia i abnegació. No obstant això, un examen més detallat permet percebre fàcilment dues orientacions. Així, mentre que Metges Sense Fronteres, Acció contra la Fam i totes aquelles altres organitzacions avesades en l'ajuda d'emergència es reserven en exclusiva el paper de protagonista de les seves actuacions –les poblacions assistides es mostren com receptores passives de l'ajuda-, en canvi aquelles ONGs més proclius a realitzar projectes de desenvolupament integral s'acomoden en major mesura als arguments del repertori participatiu, assumint un paper de coprotagonista que, en qualsevol cas, tampoc comportaria una veritable cessió de responsabilitats.

Fig. 3: Actuació d'Acció contra la Fam.
Font: <http://www.accioncontraelhambre.org>

Fig. 4: Missioner en un projecte d'Adane.
Font: <http://www.adane.org>

Fig. 5: Missioner amb nens exguerrillers
Mans Unides, Mans Unides. La veu del Sud, 22

Pel que fa al tema concret de la interculturalitat, podem dir que en la imatge publicitària es produeix una clara manipulació de la idea d'etnicitat, d'una manera que en el fons no està massa allunyada d'allò que esdevé en els populars anuncis de Benetton.

Aquestes imatges estan subjectes a convencionalismes destinats a esquematitzar o simplificar l'assumpte presentat; participen d'una forma de discurs no reflexiva.

En Etiopía con
10 euros al mes
 3 familias tendrán agua
 potable toda su vida

En **Intermón Oxfam** necesitamos gente como tú para que personas de países como Etiopía, India o Nicaragua puedan potenciar sus capacidades y vivir dignamente de su trabajo.

Tu colaboración es muy valiosa:
hazte socio
www.intermonoxfam.org/colabora

Fig. 6.
 Font: Intermón-Oxfam, publicitat

**NORD-SUD:
 UN FUTUR COMÚ**

Mans Unides
 T. 93 427 79 79 - www.mansunides.org
 Donades a Espanya, Colònia, o directament a Internet

Fig. 7
 Font: Mans Unides, publicitat

Conclusions i propostes de millora

Conclusions

1. Opinions personals o “oficials”?

Malgrat que les entrevistes s’han fet a responsables d’ONGs, que suposadament expressen la manera de pensar d’aquestes, creiem que les opinions exposades són en bona mesura personals –tal i com en ocasions accepten obertament els propis entrevistats. En aquest sentit, també pensem que, amb relació al tema de la interculturalitat, dins de cada organització poden conviure-hi sensibilitats diferents. Per tant, i per tal de ser justos, caldria reconèixer que, principalment, hem fixat la nostra mirada no ja en les ONGs, sinó en un conjunt de persones que es dedica a la cooperació a casa nostra. Tanmateix, imaginem que les seves opinions són en certa mesura extrapolables a tot el sector. Aquesta primera mirada ha estat, però, complementada amb l’examen de documentació elaborada per les pròpies organitzacions (publicitat, butlletins interns...) a fi d’ampliar la panoràmica. En aquesta línia, val a dit que s’evidencien certes diferències i discordances entre el discurs escrit –especialment en els missatges publicitaris- i el discurs que s’expressa a les entrevistes.

2. Actitud oberta envers la interculturalitat?

És just assenyalar que per part de la majoria de les ONGs estudiades hi ha una predisposició franca a parlar obertament de la interculturalitat i àdhuc a assenyalar problemes i mancances. Això no obstant, creiem que hi ha poca autocrítica.

En general, es troba a faltar una seriosa reflexió, per part de les persones que treballen i col·laboren amb les ONGs, sobre allò que és la interculturalitat i a què obliga. Com s’ha dit, hom confon interculturalitat amb diversitat cultural, amb multiculturalisme, amb respecte cultural... Per descomptat, també hi ha unes poques excepcions significatives. Aquesta circumstància queda igualment reflectida en els texts i la documentació examinada.

S’observa que, en el millor dels casos, la interculturalitat només es plantejaria, de manera unilateral, en allò que es refereix a les influències que exercim sobre “altres”, però en canvi no sembla interessar massa com aquestes relacions interculturals reverteixen en “nosaltres” mateixos, com ens influeixen. No es té present que la interculturalitat, per definició, és sempre recíproca.

3. *Hi ha factors que condicionen el posicionament de les ONGs amb relació a la interculturalitat?*

Les ONGs més petites tenen més present el factor intercultural? O són les més grans? En quines d'elles els africans tenen major protagonisme?

Amb relació a aquest punt, pensem que probablement moltes vegades pugui tenir major incidència la sensibilitat individual de les persones responsables que no pas d'altres factors de la cultura organitzativa. Clar estar, en una ONG de petites dimensions la influència que pot exercir una sola persona sobre el conjunt és superior que en una entitat més important, en la qual l'ideari i les pròpies rutines tenen un major pes específic.

En línies generals, les entitats que són més receptives als temes interculturals són, lògicament, aquelles que estan constituïdes o han estat cofundades per persones d'origen africà o aquelles en les quals hi participen més activament (cas d'Etane, de Ndennden Ngol.len, en la qual hi ha una forta presència d'immigrants senegalesos; de Santa Perpètua Solidària, amb immigrants gambians; de Gramc...). A nivell intern, en aquestes organitzacions existeix una fluïda relació intercultural entre africans i catalans. Totes elles són relativament petites, però cal insistir en la idea de que el factor dimensió, per si sol, no és un element discriminador.

Cal assenyalar que no s'identifiquen altres factors (ideologia, orígens fundacionals, confessió, origen del finançament...) clarament discriminadors en matèria d'interculturalitat.

4. *Quin protagonisme tenen els africans a les ONGs catalanes?*

En general, s'observa un escàs protagonisme de persones africanes en la vida associativa de les ONGs catalanes. Una part important de les organitzacions estudiades no compta amb ningú d'aquest origen –malgrat que pràcticament totes elles manifesten que els agradaria tenir-ne i, en qualsevol cas, en el conjunt del sector el nombre d'africans no deixa de ser insignificant. Això és encara més evident si fixem la mirada en els *staffs* directius. En termes relatius, aquesta situació és especialment significativa i rellevant pel que fa a algunes de les majors ONGs (Intermón-Oxfam, Metges sense Fronteres, Medicus Mundi, Ajuda en Acció, Acció contra la Fam...). És de destacar la presència d'un petit nombre d'associacions, formades i fundades per col·lectius d'immigrants (principalment de l'Àfrica Occidental), algunes d'elles enclavades fora de l'àrea metropolitana de Barcelona, que es dediquen a programes de codesenvolupament, sovint finançats per les administracions locals.

Per ser equànimes, cal assenyalar que és indubtable que hi ha enormes dificultats que cal salvar per tal de poder portar la interculturalitat a la pràctica. Abans s'ha escrit que, per tal que funcioni, ambdues parts han de ser capaces d'assumir compromisos i responsabilitats, la qual cosa constitueix, avui per avui, un dels grans reptes a assolir. Des del propi Centre d'Estudis Africans es constata que aquells projectes interculturals que funcionen –que veritablement són pocs- són aquells que tenen lloc en espais informals i que sovint tenen un caràcter puntual –inclús individual-, essent en canvi més dificultosa la permanència i continuïtat. Resulta complicat mantenir un marc sostenible, més encara si es vol que sigui de caire col·lectiu. En aquest sentit, tampoc podem deixar de dirigir la mirada al marc constitutiu de les pròpies organitzacions d'immigrants –necessitades de major protagonisme-, subjectes a una gran precarietat estructural. Probablement, també per circumstàncies individuals (manca de temps i de recursos o, simplement, perquè estan motivats per d'altres interessos o tenen altres prioritats) resulta difícil que l'immigrant africà de casa nostra s'impliqui més profundament en la vida associativa de les nostres ONGs. Tanmateix, possiblement també pugui contribuir a la defecció el fet que les actuals ONGs s'ajusten, en definitiva, a un model organitzatiu que no deixa de ser el “nostre”, la qual cosa precisament dificulta llur apropiació per part de gent procedent d'altres orígens culturals, que no fan seus els projectes.

Tot això tampoc excusa les ONGs, ja que per part de moltes elles s'ha posat de manifest un interès limitat en aconseguir una major participació dels africans en la pròpia vida associativa. Així mateix, a través de les entrevistes s'observa que es donen poques oportunitats a la gent d'Àfrica per tal que visiti Catalunya per a intercanviar experiències. En el millor dels casos, es conviden dirigents locals o membres directius de les contraparts.

5. Quina és la formació intercultural dels cooperants i voluntaris catalans?

Hom troba a faltar, entre els cooperants i voluntaris, una sòlida formació intercultural. Segurament –tal i com s'apunta des d'Acció contra la Fam o d'Intermón-Oxfam- també sigui cert que és difícil trobar persones professionalment qualificades i que, a més, coneguin amb profunditat els països en els quals han de treballar. Tampoc se'ls prepara adequadament per fer front als conflictes i al propi xoc intercultural que habitualment es produeix.

En general, totes les ONGs –i en particular les més petites- es caracteritzen per un marcat *amateurisme*¹⁰⁹.

6. *Projectes assistencials?*

Les ONGs, massa ancorades en projectes de caire assistencial, sembla que tampoc han sabut donar protagonisme de manera satisfactòria als actors locals en els projectes que realitzen a l'Àfrica. Aquest protagonisme més aviat fictici seria, en realitat, una forma de donar legitimitat als propis projectes. De qualsevol manera, la participació de la població local, que la majoria de les entitats assegura defensar, ho seria més en l'execució del projecte que en el seu disseny. L'"apoderament" ("*empowerment*") implicaria, en el millor dels casos, capacitat per a administrar o gestionar, però no la presa de decisions amb transcendència política real.

La relació amb les contraparts acostuma a tenir una base "clientelar" que impedeix una fluïda relació intercultural.

En un altre sentit, pensem que la incorporació d'elements tals com l'estructura social i comunitària, els valors, els coneixements locals, les creences religioses, les pràctiques econòmiques, educatives, sanitàries... de les poblacions africanes en cadascuna de les fases dels projectes és, sobretot, un tràmit que cal complir però que no se sap ben bé com fer-ho i que fins i tot a voltes algunes ONGs possiblement preferirien més estalviar-se'l.

7. *Hi ha lloc per a les llengües africanes?*

Com s'ha dit, malgrat que pràcticament totes les ONGs manifesten valorar positivament el coneixement de les llengües africanes, en canvi hi ha un desconeixement absolut de les mateixes. Les llengües de comunicació emprades es corresponen amb les de les antigues metròpolis colonials (alguna organització inclús ha reconegut certes dificultats per a parlar-les amb fluïdesa). Tot i ser conscients d'aquesta contradicció, cap ONG ha adoptat cap iniciativa seriosa per posar-hi remei (major contractació de cooperants africans, cursos de formació lingüística...).

---

¹⁰⁹ L'interlocutor de Barcelona Acció Solidària-Caravana Solidària, en el decurs de l'entrevista, comenta en to satíric que s'ha arribat a un punt en el qual no és rar que un grup d'amics que han quedat impactats per l'Àfrica durant un viatge, constitueixin una ONG al retorn.

8. *Sensibilització o interès per recaptar?*

Es troben a faltar programes de sensibilització intercultural més ambiciosos. Les actuals campanyes de sensibilització estan massa vinculades a la necessitat de recaptar recursos econòmics dels particulars.

9. *Confiar en la capacitat de canvi de les ONGs?*

No hem pretès només de fer un compendi d'errades o defectes. La tasca que duen a terme les nostres ONGs també està farcida de virtuts. Potser una de les més destacades és la capacitat de canviar, de transformar-se, d'emmotllar-se a situacions noves. La seva mateixa idiosincràsia els permet fer-ho. Així, ja s'ha comentat que en els darrers anys sembla que s'ha produït una inflexió en el discurs de les ONGs pel que fa al tema de la interculturalitat. Si estudis previs confirmen que una dècada enrere la majoria d'elles no es plantejava d'una manera seriosa el treball intercultural, en canvi avui dia pràcticament totes elles asseguren tenir-ho present. Malgrat que hem observat que aquesta presència de la interculturalitat és encara força limitada, creiem que s'ha donat un bon pas endavant. I confiem que, en un futur, es continuarà avançant en aquest camí.

Propostes de millora

Per part de les ONGs:

1. Cal atorgar major importància a la interculturalitat en els seus projectes i activitats, afavorint un major protagonisme dels africans (població local, contraparts i també grups d'immigrants).
2. Cal garantir la participació de les poblacions locals africanes en el disseny, execució, seguiment, manteniment i avaluació final dels projectes. Aquestes han d'assumir un rol actiu. Hom no pot prendre decisions –siguin quines siguin- en el seu nom.
3. Cal vetllar per a que els projectes que es dissenyin tinguin l'empremta de la "reciprocitat". "Nosaltres" no només podem ensenyar; paral·lelament, també hem d'aprendre d'"ells". Cal modificar les pràctiques actuals de la cooperació, que no pot ser assimilada a "ajuda", introduint noves maneres de fer allunyades del paternalisme vigent.

4. Cal donar major importància a la interculturalitat en la seva vida associativa, fent esforços reals per incorporar-hi tant africans (la immigració, amb tota la seva diversitat, també forma part d'Àfrica) com persones d'altres procedències, també a nivell de quadres directius. Cal fer esforços per a esborrar estereotips –que circulen en doble direcció- i procurar que els africans deixin de veure les ONGs com a “organitzacions de blancs amb diners”¹¹⁰.

5. Cal una major contractació de cooperants entre la comunitat africana que viu a Catalunya. Donaria un major dinamisme associatiu i es reduirien possibles conflictes culturals.

6. És convenient que es doni una major formació intercultural –actualment escassa- tant a cooperants contractats com a voluntaris per prevenir conflictes amb les contraparts i poblacions locals i possibles xocs culturals.

7. Caldria activar programes d'intercanvi mutu amb la població local dels països en els quals es desenvolupen els projectes per tal de compartir experiències. Cal començar a plantejar seriosament la realització de projectes de cooperació que contemplin la presència i actuació de cooperants africans a Catalunya, per tal d'ajudar a resoldre problemes propis de la societat catalana a partir de llurs coneixements i experiències.

8. Cal potenciar i tenir més cura de les campanyes de sensibilització, tot respectant un codi ètic estricte que permeti la difusió d'una imatge d'Àfrica més positiva.

9. S'aconsella, per últim, que les ONGs aprofundeixin els aspectes teòrics i treballin una mica més els conceptes que utilitzen, proposen i promouen: s'evitarien definicions improvidades de termes que, se suposa, constitueixen el centre de les seves actuacions.

---

¹¹⁰ Cfr. transcripció de l'entrevista al Centre d'Estudis Africans.

Per part de les institucions i administracions públiques:

1. Seria interessant que les institucions, en les seves convocatòries per a finançar projectes de cooperació, tinguessin ben present tots aquells aspectes relacionats amb la interculturalitat. És convenient enfortir el paper protagonista de les contraparts africanes.
2. És important que el finançament que atorguen les administracions públiques a les ONGs no condicioni el disseny i desplegament dels projectes, determinant el *tempus*, els objectius i les formes; que les ONGs no es vegin obligades a formular-los en els termes que exigeix el finançador i no pas en els de les contraparts.
3. La interculturalitat necessita temps i espai. És precís reforçar els aspectes relacionals; però paral·lelament també cal modificar el marc. Les institucions han d'actuar per a enfortir el paper de la societat civil i la vida associativa (ONGs i, específicament, col·lectius d'immigrants).
4. Només amb bons desitjos Àfrica no podrà avançar en els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni –que probablement també caldria reformular. Cal que les administracions públiques, ONGs i, especialment, la societat civil –africans i catalans-, caminin en una mateixa direcció.

Europa –i també Catalunya- estan obligades a canviar el disseny de les seves polítiques envers l'Àfrica. Fins ara aquest continent ha estat objecte de la més cruenta de les explotacions i després ha estat deixat de la mà, com si ja no interessés¹¹¹. En el millor dels casos, només perviuen polítiques paternalistes destinades a corregir “descompensacions” i a alleujar males consciències, amb el resultat pervers de la creació de “clientelismes”.

L'Àfrica sud-sahariana continua tenint limitada llur capacitat d'articular una veu col·lectiva. Per a això és imprescindible donar espai a les organitzacions civils africanes. No es pot parlar de *co-operació* si els africans no són veritables

---

¹¹¹ Per al President-delegat de Mans Unides, quan Marx deia allò que “pitjor que ser explotat és que ningú et vulgui explotar”, caldria pensar en Àfrica.

protagonistes en la presa de decisions, si no defineixen per si sols el seu projecte de societat. Però, alhora, entenem que no pot existir una veritable *co-operació* internacional si –i volem insistir en la idea- aquesta no és recíproca. Fent nostres les paraules d'Enda Graf Sahel (2001: 203), pensem que nosaltres podem rebre dels africans tant com ells de nosaltres. “Sud i Nord són potencialment camps d'experimentació per a alternatives socials, econòmiques, tècniques, culturals i també polítiques. Cadascuna de les parts pot esdevenir una oportunitat per a l'altra i una possibilitat de canviar el món”. Deixant-nos guiar per l'experiència, la riquesa de coneixements i els recursos creatius dels homes i dones africanes, creiem fermament que qualsevol projecte hauria de preveure, paral·lelament, actuacions de transformació i millora de les condicions de vida, material, cultural o espiritual, de les nostres pròpies societats.

4. Relació d'ONGs entrevistades

Acció contra la Fam

Adreça: Sant Màrius, 9-11. Barcelona

Persona entrevistada: Natàlia Anguera. Delegada de Catalunya

Adane

Adreça: Dr. Pi i Molist, 78-80. Barcelona

Persona entrevistada: Francesc Soler. President

Àfrica Viva

Adreça: Joan Goula, 38. Sant Feliu de Guíxols

Persona entrevistada: Rosa Arias. Vicepresidenta

Agermanament sense Fronteres

Adreça: Lluna, 22. Barcelona

Persona entrevistada: Ricard Cunill. Coordinador

Aigua per al Sahel

Adreça: Via Augusta, 20. Barcelona

Persona entrevistada: Ma. Rosa Obiols. Vicepresidenta i responsable sensibilització

Ajuda en Acció

Adreça: Balmes, 32. Barcelona

Persona entrevistada: Emilio Carriel. Coordinador

Akwaba

Adreça: Llobregat, 145. L'Hospitalet de Llobregat

Persona entrevistada: Alicia Gili. Directora

Arquitectes sense Fronteres

Adreça: Plaça Nova, 5. Barcelona

Persona entrevistada: Alicia Rodríguez. Coordinadora

Associació Catalana de Residents Senegalesos

Adreça: Comerç, 42. Barcelona

Persona entrevistada: Amadou Bocar Sam. Secretari i vocal de cooperació

Bafalay – Amics Solidaris de la Casamance

Adreça: Cr. de l'església, 23. Arenys de Mar

Persona entrevistada: Aniol. President

Barcelona Acció Solidària - Caravana Solidària

Adreça: Virgili, 24. Barcelona

Persones entrevistades: Francesc Osan. Director

Montse Bosch. Secretària

Centre d'Estudis Africans

Adreça: Mare de Déu del Pilar, 15. Barcelona

Persones entrevistades: Lola López. Coordinadora

Rafael Crespo. Secretari general

Eduard Gargallo. Director de projectes

Creu Roja

Adreça: Joan d'Àustria, 120-124. Barcelona

Persona entrevistada: Paqui Milán. Tècnica en educació per al desenvolupament

Educació Solidària

Adreça: Sant Antoni Abad, 61. Barcelona

Persona entrevistada: Jordi Teixidor. Gerent

Enginyeria sense Fronteres

Adreça: Ramon Berenguer, 1. Barcelona

Persona entrevistada: Francesc Magrinyà. Membre de la Junta

Etane

Adreça: Pere Vergés, 1. Barcelona

Persona entrevistada: Edmundo Sepa. Coordinador

Federació d'Associacions de Veïns de Lleida – Gent gran

Adreça: Pl. Sant Llorenç, 1. Lleida

Persona entrevistada: Àngels. Tècnica de la comissió de cooperació

Fundació Barcelona SIDA 2002

Adreça: París, 179-181. Barcelona

Persona entrevistada: Marta Seguí. Coordinadora del projecte de Senegal

Gramc – Grup de Recerca i Actuació amb Minories Culturals

Adreça: Pl. Lluís Companys, 12. Girona

Persona entrevistada: Rafael Crespo.

Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol.len

Adreça: Vicenç Boix, 3. Arbúcies

Persona entrevistada: Ana. Secretària de la Junta

Intermón-Oxfam

Adreça: Roger de Llúria, 15. Barcelona

Persona entrevistada: Manal Wade. Directora regional d'Àfrica Austral i Índia

Lliga dels Drets dels Pobles

Adreça: Sant Isidre, 140. Sabadell

Persona entrevistada: Xavi Zulet. Coordinador

Mans Unides

Adreça: Rambla de Catalunya, 32. Barcelona

Persona entrevistada: Eduard Moreu. President de la delegació de Barcelona

Medicus Mundi

Adreça: Elisa, 14. Barcelona

Persona entrevistada: Ester Leandro. Directora del departament de projectes

Metges del Món

Adreça: Leiva, 47. Barcelona

Persona entrevistada: Miquel Torres. Coordinador de Catalunya

Metges sense Fronteres

Adreça: Nou de la Rambla, 16. Barcelona.

Persona entrevistada: Toni Luna. Coordinador de la seu de Catalunya

Món 3

Adreça: Diagonal, 290. Barcelona.

Persona entrevistada: Dolors Danés. Coordinadora de cooperació

Pallassos sense Fronteres

Adreça: Roser, 74. Barcelona.

Persona entrevistada: Dolors Castelló Pellicer. Responsable de l'àrea d'operacions

Rai – Recursos d'Animació Intercultural

Adreça: Carders, 12. Barcelona.

Persones entrevistades: Paloma, Ma. José, Marta i Eli. Coordinadora de projectes i grup JEA

Santa Pepètua Solidària

Adreça: Pablo Picasso, 32. Santa Perpètua de Mogoda

Persona entrevistada: Isabel Turrons. Responsable de projectes a Àfrica

Servei Solidari

Adreça: Sant Antoni Abad, 61. Barcelona

Persona entrevistada: Imma Martín. Responsable de cooperació internacional

Setem

Adreça: Bisbe Laguarda, 4. Barcelona

Persones entrevistades: Kai Shrader. Cap de l'àrea de formació

Amadou Bocar Sam. Responsable del projecte "Comerç just amb Àfrica"

Jaume Casassas. Responsable de camps solidaritat i rutes solidàries.

Ulls del Món

Adreça: Tamarit, 144-146. Barcelona

Persona entrevistada: Laia Blanch. Coordinadora de projectes

URV Solidària

Adreça: Escorxador s/n (edifici Rectorat). Tarragona

Persona entrevistada: Joan Fusté. Responsable de projectes

Veterinaris sense Fronteres – Vetermón

Adreça: Floridablanca, 66-72. Barcelona

Persona entrevistada: Abel Samperiz. Responsable de l'Àrea dels Grans Llacs

5. Fonts documentals i bibliografia

Fonts documentals citades

Acció contra la Fam

Acción Contra el Hambre, 32

<http://www.accioncontraelhambre.org>

Adane

Memòria 2004

Publicitat

<http://www.adane.org>

Àfrica Viva

<http://www.africa-viva.org>

Agermanament sense Fronteres

Memòria 2004

Agermanament, 24-25

Agermanament, 26

<http://www.pangea.org/agermana>

Aigua per al Sahel

Fulletó

Publicitat

http://www.molinsderei.net/entitats/aigua_sh.htm

Ajuda en Acció

Memoria 2004

<http://www.ayudaenaccion.org>

Akwaba

Memòria

<http://www.fundacioakwaba.org>

Arquitectes sense Fronteres

Memòria 2005

<http://www.asfes.org>

Associació Catalana de Residents Senegalesos

Publicitat

<http://www.senegalesos.org>

Bafalay

Memòria 2005

<http://www.oussouye.org/oussouye.org/bafalay.html>

Barcelona Acció Solidària – Caravana Solidària

Memòria 2005

Publicitat

<http://www.caravanasolidaria.org>

- Centre d'Estudis Africans
<http://www.estudisafricans.org>
- Creu Roja
<http://www.creuroja.org>
- Educació Solidària
Històries del Senegal
Material didàctic
Publicitat
- Enginyeria sense Fronteres
Memoria de Actividades 2004
<http://catalunya.ingenieriasinfrontera.org>
- Etane
Guia didàctica
Publicitat
<http://www.pangea.org/etane>
- Federació d'Associacions de Veïns de Lleida – Gent gran
Publicitat
- Fundació Barcelona Sida 2002
BCN Sida, 2
BCN Sida, 3
BCN Sida, 4
<http://www.bcnsida2002.org>
- Gramc – Grup de Recerca i Actuació amb Minories Culturals
<http://www.gramc.org>
- Grup Intercultural i Solidari Ndennden Ngol.len
Publicitat
- Intermón-Oxfam
Publicitat
Butlletí, 466
<http://www.intermonoxfam.org>
- Lliga dels Drets dels Pobles
Opuscle “Àfrica: mirada blanca, mirada negra”
<http://www.lligadelsdretsdelpobles.org>
- Mans Unides
Butlletí Mans Unides. La Veu del Sud, 22
Butlletí Mans Unides. La Veu del Sud, 25
Memoria 2004
La paz anda por casa. Cuaderno de familia 2001/2002
Publicitat
<http://www.mansunides.org>

Medicus Mundi

Memòria 2004

<http://www.medicusmundi.es/catalunya>

Metges del Món

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 3

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 4

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 5

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 6

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 7

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 8

Médicos del Mundo. Revista trimestral, 9

Médicos del Mundo. Boletín mensual para socios y socias, 18

<http://www.medicosdelmundo.org>

Metges sense Fronteres

MSF, 50

MSF, 54

MSF, 55

MSF, 59

MSF, 60

MSF, 62

Publicitat

<http://msf.es>

Món 3

Butlletí Informatiu, 106

Butlletí Informatiu, 107

<http://www.ub.es/mon3>

Pallassos sense Fronteres

Memòria 2004

<http://www.clowns.org>

Recursos d'Animació Intercultural (Rai)

<http://www.pangea.org/rai>

Santa Pepètua Solidària

Memòria 2004

<http://www.spsolidaria.pangea.org>

Servei Solidari

Memòria 2004

<http://www.escolapia.net/serveisolidari>

Setem

Publicitat

<http://www.pangea.org/setem>

Ulls del Món

Memòria d'Actuacions 2004

<http://www.ullsdelmon.org>

Veterinarius sense Fronteres – Vetermón
Veterinarios sin Fronteras. Revista, 27
Publicitat
<http://www.veterinariosinfronteras.org>

URV Solidària
<http://www.urv.net/urvs>

Bibliografia

- Bartra, A.
1974 “El problema indígena y la ideología indigenista”, *Revista Mexicana de Sociología*, XXXIII, 3.
- Benhabib, Seyla
2002 *Las reivindicaciones de la cultura. Igualdad y diversidad en la era global*. Buenos Aires, Katz editores, 2006.
2004 *Los derechos de los otros. Extranjeros, residentes y ciudadanos*. Barcelona, Gedisa, 2005.
- Das, Kalpana
1994 “Le défi de l’interculturel dans le secteur non institutionnel et informel”, *Interculture*, Institut Interculturel de Montréal, vol. XXVII, 123: 13-21.
2002 “Revendication d’un pluralisme à base communautaire et l’action sociale au Québec”, a Younes, C. i Le Roy, E. *Médiation et diversité culturelle. Por quelle société?* París, Karthala.
- Enda Graf Sahel
2001 *Une Afrique s’invente: Recherches populaires et apprentissages de la démocratie*. París, Karthala.
- Escobar, Arturo
1995 *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton, Princeton University Press.
- Esteva, Gustavo
1992 “Development”, a Sachs, W. (ed.) *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*. Londres, Zed Books, 1999. pp. 6-25.
- García Canclini, Néstor
1982 *Las culturas populares en el capitalismo*. La Habana, Casa de las Américas.
1989 *Culturas híbridas: estrategias para entrar y salir de la modernidad*. México, D.F., Grijalbo, 1990.
2004 *Diferentes, desiguales y desconectados: mapas de la interculturalidad*. Barcelona, Gedisa.
- Hobart, Mark
1993 “Introduction: the growth of ignorance?”, a Hobart, M. (ed.) *An Anthropological Critique of development: The Growth of Ignorance*. Londres, Routledge. pp. 1-30.

- Kymlicka, Will
1995 *Ciudadanía multicultural*. Barcelona, Paidós, 1996.
- Lipovetsky, Gilles
1992 *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*. Barcelona, Anagrama, 1996.
- Marsden, David
1994 "Indigenous management and the management of indigenous knowledge", a Wright, S. (ed.) *Anthropology of Organizations*. Londres, Routledge. pp. 41-55.
- Mignolo, Walter D.
2005 "Colonialidad global, capitalismo y hegemonía epistémica", a Salvatore, R. (comp.) *Culturas imperiales: Experiencia y representación en América, Asia y África*. Rosario (Argentina), Beatriz Viterbo Editora. pp. 55-88.
- Mulkay, Michael
1981 "Action and belief or scientific discourse?: A possible way of ending intellectual vassalage in social studies of science", *Philosophy of the Social Sciences*, 11.
- Nerín, Gustau
2005 *Entre la compassió i la denúncia: l'Àfrica Negra vista per les ONG*. Mecanuscrit inèdit.
- Nicolau Coll, Agustí
1998 "Veritat, universalitat i pluralisme cultural", *Via Fora*, 59. pp. 4-10.
2001 "Propuestas para una diversidad cultural intercultural en la era de la globalización". Contribució a l'Assemblea Mundial de l'Aliança per a un Món Responsable i Solidari. Lille, 2002. Mecanuscrit.
- Panikkar, Raimon
2002 *Paz e interculturalidad: Una reflexió filosòfica*. Barcelona, Herder.
- Picas Contreras, Joan
2001 *El papel de las organizaciones no gubernamentales y la crisis del desarrollo. Una crítica antropológica a las formas de cooperación*. Tesis doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.
- Polanyi, Karl
1944 *La Gran Transformación. Crítica del liberalismo económico*. Madrid, La Piqueta, 1989.
- Potter, Jonathan
1997 "Discourse Analysis as a Way of Analysing Naturally Occurring Talk", a Silverman, D. (ed.) *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. Londres, Sage. pp. 144-160.
- Rist, Gilbert
1996 *Le développement. Histoire d'une croyance occidentale*. París, Presses de Sciences Politiques.
- Said, Edward W.
1978 *Orientalismo*. Madrid, Ediciones Libertarias, 1990.

Serbín, Andrés

1977 "Indigenismo y autogestión", a Serbín, A. i O. González Ñ. (comp.) *Indigenismo y autogestión*. Caracas, Monte Ávila Editores, 1980. pp. 13-21.

Taylor, Charles

1991 *La ética de la autenticidad*. Barcelona, Paidós, 1994.

UNESCO

2000 *Cultura, comercio y globalización. Preguntas y respuestas*.

Vachon, R.

1998 "Une alternative interculturelle et un interculturel alternatif", *Interculture*, 135.

Zizek, Slavoj

1997 "Multiculturalismo, o la lógica del capitalismo multinacional", a Jameson, F. i S. Zizek *Estudios Culturales: Reflexiones sobre el multiculturalismo*. Buenos Aires, Paidós, 2005.